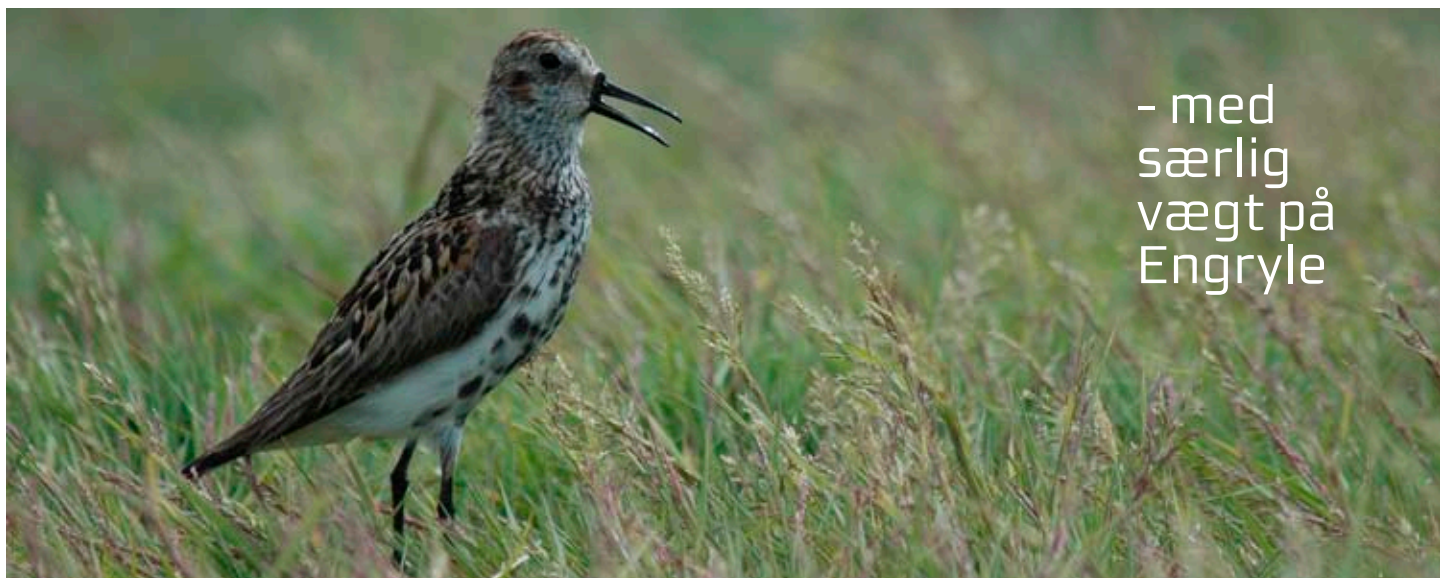

Indsatsplan for truede engfugle i Aalborg Kommune

- med
særlig
vægt på
Engryle

AALBORG
KOMMUNE

Indhold

Indledning	3	4. Nørholm Enge	40
Engrylens ynglebiologi og bestandsforhold i Danmark	4	Yngleletal	40
Sammenfatning	6	Aktuel tilstand	41
Undersøgelsens metode	6	Trusler	42
Prioritering af de enkelte områder	7	Forslag til forvaltningstiltag	45
Trusler og forvaltningsmuligheder	10	Prioriteringer	45
Udtørring	10	Formidling	46
Tilgroning	11	Tabel 4	48
Frahegning af fugtige områder	12	5. Vestlige Egholm	53
Prædation	13	Yngleletal	53
Fragmentering	14	Aktuel tilstand	55
Kollisioner med hegnstråde	15	Trusler	56
For tidlig græsning/slåning	15	Forslag til forvaltningstiltag	56
Gødskning	15	Prioriteringer	56
Prioriterings-skemaer	16	Tabel 5	57
Effektovervågning	16	6. Haldager Vejle og Kytterne	58
Lokalitetsgennemgang	17	Yngleletal	58
1. Stavn, Barmer og Valsted Enge	17	Aktuel tilstand	60
Yngleletal	17	Trusler	62
Aktuel tilstand	19	Forslag til forvaltningstiltag	64
Trusler	20	Prioriteringer	64
Forslag til forvaltningstiltag	20	Formidling	65
Prioriteringer	22	Tabel 6	66
Formidling	22	7. Egense	68
Tabel 1	22	Yngleletal	68
2. Holmene i Nibe Bredning	25	Aktuel tilstand	69
Yngleletal	25	Trusler	70
Aktuel tilstand	27	Forslag til forvaltningstiltag	72
Trusler	29	Prioriteringer	72
Forslag til forvaltningstiltag	30	Tabel 7	73
Prioriteringer	30	8. Knarmou Enge	76
Tabel 2	31	Yngleletal	76
3. Engene ved Binderup Ås udløb	32	Aktuel tilstand	77
Yngleletal	32	Trusler	78
Aktuel tilstand	33	Forslag til forvaltningstiltag	79
Trusler	35	Prioriteringer	79
Forslag til forvaltningstiltag	35	Tabel 8	81
Prioriteringer	35	Litteratur	82
Formidling	36		
Tabel 3	37		

Rapport udarbejdet for Teknik- og Miljøforvaltningen, Park & Natur, Aalborg Kommune af konsulentfirmaet **ornit.dk** v/ Jørgen Peter Kjeldsen & Henrik Haaning Nielsen - tekst, fotos, grafik, layout - afsluttet januar 2009

undersøgelsen og rapporten er støttet økonomisk fra Engfuglepuljen, Skov- og Naturstyrelsen

kort og luftfotos er gengivet med tilladelse fra hhv. Kort- og Matrikelstyrelsen og Cowi (DDO® copyright COWI)

Indledning

Engfugle i Aalborg Kommune og på Kysterne

Denne rapport behandler en række strandenge ved Aalborg Kommunes kyster samt halvøen Kysterne beliggende i Jammerbugt Kommune. Områderne blev gennemgået og vurderet i maj og juni 2008.

Disse strandenge er yderst vigtige lokaliteter for en række fuglearter, der er tilknyttet denne naturtype. Formålet med denne indsatsplan er at skabe bedre forhold for truede engfugle, som yngler på strandengene.

I rapporten "Truede engfugle – status for bestande og forvaltning i Danmark" (Thorup, Dansk Ornitologisk Forening 2003) redegøres der for stor tilbagegang i bestandene hos flere tidligere almindelige engfugle, på grund af årtiers dræning og ændringer i driften af engene. De danske enge og strandenge gror til og tørrer ud for tidligt på sæsonen. Enge og strandenge i deres optimale tilstand er med andre ord blevet en truet naturtype i Danmark.

Strandengene i Aalborg Kommune huser endnu bestande af truede eller sårbare engfugle. Engrylen skal især fremhæves, da der stadig findes en lille bestand. Engrylen har været udsat for en stor tilbagegang i hele dens udbredelsesområde, og det er derfor vigtigt at tilgodesee samtlige lokaliteter, hvor arten forekommer i dag, for at danne et grundlag for en opretholdelse af bestanden og på sigt en fremgang og spredning til andre tidligere ynglepladser.

At opretholde en bestand af Engryle kræver en målrettet plejeindsats, men det må fremhæves, at en sådan indsats ikke kun tilgodeser Engrylen, men også skaber bedre levegrundlag for en lang række andre engfuglearter som f.eks. Skeand, Strandskade, Vibe, Rødben, Engpiber og Gul Vipstjert (Thorup 2003).

En målrettet forvaltning af engene vil altså resultere i en rigere fuglefauna. Rapporten "Handlingsplan for truede engfugle" (Asbirk & Pitter, Skov- og Naturstyrelsen 2005) giver en række anbefalinger til sådanne forvaltningstiltag.

I området dækket af nærværende undersøgelse er der endnu bestande af alle ovennævnte arter. Desuden yngler der Klyde (optaget på EF-fuglebeskyttelsesdirektivets Bilag I) visse steder. Flere strækninger indeholdt dog ingen ynglefugle. Med en målrettet indsats efter anvisningerne i denne rapport, kunne disse strandenge blive betydelige yngleområder for de mere almindelige engfugle og dermed "fødselshjælper" til en række andre nærliggende lokaliteter.

Strandengene og holmene i Nibe Bredning udgør tillige, såvel forår og efterår, et spisekammer for tusindtallige flokke af Pibeænder, Kortnæbbede Gæs og Bramgæs, og denne del af Limfjorden er desuden af international betydning for Lysbuget Knortegås. Skestork, der yngler på holmene, fouragerer ofte i strandengenes loer og pander. Samtlige arter, hvad enten det drejer sig om larmende Strandskader og Rødben, overflyvende Skestørke eller "skyer" af gæs er meget markante indslag i folks oplevelser med fuglene i fjordlandet.

I et større perspektiv er fuglelivet på strandengene en mulighed for store oplevelser i et stykke dansk natur, der er truet og på mange måder unikt. Oplevelser med fuglene kan samtidig være en pædagogisk øjenåbner, der kan formidle, at en målrettet forvaltning skaber bedre levegrundlag for en lang række fuglearter.

Med denne plan som redskab er det endvidere Aalborg Kommunes mål at begynde processen med at opfylde målene i de kommende Natura 2000-planer på et så tidligt stadium som muligt, for derved dels at opnå værdifuld erfaring inden de kommunale handleplaner skal udarbejdes i 2010, dels for at gøre en indsats inden det er for sent.

Det er således forventningen, at en udmøntning af indsatsplanen både vil kunne bidrage til at opfylde målsætningerne for de truede engfugle omfattet af EF-fuglebeskyttelsesdirektivet, samt for naturtypen strandeng, som er omfattet af EF-habitatdirektivets bestemmelser.

Henrik Møller Thomsen, Jan Skriver og Anton Linnet takkes for oplysninger som har været af stor værdi ved udarbejdelsen af rapporten.

Engrylens ynglebiologi og bestandsforhold i Danmark

Engryle er benævnelsen for den bestand af den vidt udbredte Almindelig Ryle, som yngler på enge i brakvandspåvirkede engområder i Danmark og omkring Østersøen. Tidligere kaldtes Engryle også Almindelig Ryle, men det må siges at være et misvisende navn for denne bestand, som i dag er sjælden og truet.

[illegible]

Engryle er helt afhængig af kortgræssede enge med en naturlig struktur, med vandfyldte og fugtige lavninger (pander og loer), hvor den fouragerer. Ofte anlægges reden i udkanten af en sådan lavning i et område med lidt højere vegetation.

Fra slutningen af april og gennem maj bliver æggene lagt i en dyb rede, typisk formet af græsset i en tue. Både han og hun hjælper til med at forme redeskålen, således at græsset ofte danner et "tag" over reden for at camouflere den rugende fugl.

Begge køn hjælper til med rugningen, som varer i alt i ca. 22 dage.

I tilfælde af prædation eller nedtrampning af reden kan der forekomme omlægning indtil ca. medio juni. Dette sker kun, såfremt at forholdene på ynglepladsen er i orden (fugtige eller vandfyldte pander og loer, lav vegetationshøjde samt gode klimatiske forhold).

Efter klækningen fouragerer ungerne i områder med helt lav vegetation, hvor de kan bevæge sig frit. De lever af bl.a. insekter og edderkopper, som de finder på vegetationen, samt diverse smådyr som de finder i og omkring fugtige og vandfyldte pander og loer på engen.

Ungerne bliver fulgt af begge forældrefugle i knap en uge, hvorefter hunnen forlader familieflokken. Hannen forlader ungerne efter gennemsnitligt 19 dage, eller senest når de er flyvefærdige (efter ca. tre uger). I løbet af juli måned trækker de voksne fugle væk, og ungfuglene følger efter i løbet af august.

Som andre engfugle med meget specialiserede krav til levestedet er bestanden af Engryle i Danmark i løbet af de sidste 50 år reduceret ganske betragteligt. Især er der sket det, at antallet af ynglelokaliteter er faldet, og bestanden koncentrerer mere og mere på færre store lokaliteter; for Engryles vedkommende er to tredjedele af bestanden i dag at finde i blot tre større kerneområder: Vejlerne, Agger/Harboøre Tanger og Tipperhalvøen. Ved årtusindskiftet var antallet af ynglelokaliteter i forhold til perioden 1964-72 reduceret med 76% (Thorup 2004).

Efter de nyeste bestandsoplysninger var den samlede bestand af Engryle omkring årtusindskiftet på 1250 par, heraf 350 par i Danmark (Thorup 2004). På dette tidspunkt husede engene i området dækket af denne rapport (Aalborg Kommune + Kytterne) måske 10-15 par ryler på mindst tre regelmæssigt benyttede lokaliteter (Nørholm Enge, Kytterne og Egense-engene). Derefter er bestanden yderligere gået tilbage til i 2008 omkring 150 par (Vikstrøm 2008), og i denne undersøgelse fandtes blot to par i det dækkede område.

Sammenfatning

Undersøgelsens metode

Konsulentfirmaet ornit.dk har i foråret 2008 for Aalborg Kommune gennemgået strandengene i en række udpegede områder langs Limfjordens bredder og på østkysten (fig. 1 og 2).

De udpegede engarealer blev gennemgået i perioden 20. maj – 20. juni. Tidspunktet er valgt som det optimale i forhold til at registrere ungevarslenende Engrylder. Syv delområder blev gennemgået en enkelt gang, mens Nørholm Enge fik to gennemgange (28. maj og 18. juni).

På hver gennemgang medbragtes feltkort over engområdet, hvor de enkelte engparcellers størrelse og udformning blev indtegnet. Enheden en "parcel" definerer en logisk afgrænsning, i langt de fleste tilfælde en kreaturindhegning (eksisterende, eller hvis grænsningen har været ophørt er bedømt, hvor indhegningen gik, ud fra tilbageværende hegnspæle fra tidligere indhegninger). Meget ofte er parcellerne også afgrænset af drængrøfter.

I alt blev der foretaget registreringer på 175 parceller med et samlet areal på 1046 ha. Heri indgår også de tre holme i Nibe Bredning, som hver er medtalt som en parcel, samt et uudnyttet militært område ved Aalborg Lufthavn (Haldager Vejle).

I nogle tilfælde, hvor indhegningerne strakte sig over både naturlig strandeng og kulturgræs, er den samlede parcel beskrevet – ellers er det som udgangspunkt kun ikke-dyrkede enge.

De således registrerede parceller følger ikke i alle tilfælde matrikelkortene. Hver parcel blev tildelt en nummerkode, hvorunder detaljer som vegetationshøjde, antal græssende kreaturer, vandregime, drængrøfter, prædatorer, hegning og trusler blev noteret. Hver engparcel blev gennemgået i lige linier, ved parceller over ca. 250 meters bredde dog i zig-zag, således at alle vinkler og oplagte yngleområder blev gennemgået.

Fig. 1
Seks undersøgte engområder i EF-fuglebeskyttelsesområde 1 omkring Limfjorden (markeret med blå indramning).

Alle ynglende ande- og vadefugle samt Gul Vipstjert blev ligeledes indtegnet på feltkortene.

De meget tørre forhold i foråret og forsommeren 2008 betød, at mange af de sent ynglende engfugle fik en dårlig ynglesæson. Det kan have påvirket registreringerne negativt, og de tilsyneladende meget små bestande af engfugle generelt i undersøgelsen, ikke mindst i tilfældet Engryle, kan i virkeligheden have været større ved starten af sæsonen.

På andre danske ynglelokaliteter for engfugle, som følges i større detalje, blev i 2008 konstateret en stor nedgang i antallet af ynglende Engryle. På Tipperne således 34%, fra 38 til 25 par (Thorup 2008), på Agger og Harboøre Tanger 55%, fra 47 til 21 par, og i Vejlerne 12%, fra 60 til 53 par (data fra tangerne og Vejlerne er fra ornit.dk's overvågning af disse lokaliteter for DMU). Det er ikke sandsynligt, at så mange ynglefugle skulle være døde i løbet af en enkelt vinter, så formentlig har en del af bestanden i 2008 ganske simpelt opgivet at yngle pga. tørken på engene.

Ved bearbejdningen af forårets registreringer er de digitaliseret i en GIS-database. Tallene for ynglefuglebestandene er sammenholdt med ældre data fra diverse publikationer, NOVANA-optællinger samt oplysninger fra stedkendte ornitologer.

Fig. 2

To undersøgte engområder i EF-fuglebeskyttelsesområde 2 langs østkysten.

Prioritering af de enkelte områder

Samlet set giver studiet mulighed for, at de undersøgte områder kan prioriteres i en overordnet rangorden efter kriterier som:

1. tilstedeværelse af sjældne og sårbare arter
2. potentiale for sjældne og sårbare arters genindvandring
3. potentiale for, at forvaltningstiltag afgørende kan forbedre tilstanden
4. tilstedeværelse af kolonirugende arter
5. andre fugle-indikatorer på god naturkvalitet
6. oplevelsesmuligheder for offentligheden

Resultatet af en sådan prioritering er, at de kommende års indsats for at forbedre forholdene for engfugle på de otte undersøgte delområder bør prioriteres som følger (her er område 6 opdelt i to logiske enheder, Kytterne og Haldager Vejle):

1. Område 4: Nørholm Enge

Nørholm Enge var det eneste område i undersøgelsen, hvor fokusarten Engryle fandtes ynglende i 2008. To par fandtes, på hver sin side af Petzholts Rende/Nørholm Hage. Samtidig er engkvaliteterne i området enestående i forhold til de øvrige undersøgte områder, og der fandtes den største bestand af mere almindelige engfuglearter som Rødben.

Den østlige del af Nørholm Enge (parcellerne NHE_02 - NHE_16) udgør kerneområdet, hvor engen har en afvekslende struktur med veludviklede brede vandfyldte loer og pander. Her findes en lav tæthed af drængrøfter sammenlignet med de øvrige undersøgte områder (på nær holmene og Kytterne). Bredden af strandengen (nord-syd) er på 4-500 meter, og samtidig er mange af parcellerne lange (øst-vest); flere af indhegningerne er på 15-20 ha.

I dette område findes flere eksempler på, at tidligere smallere engparceller nu er samlet til fælles græsningsfletter, og i juni sås, at endnu en sådan større indhegning er under etablering.

Anbefalingerne til forvaltningstiltag i dette område er at understøtte fortsat forvaltning i store indhegninger, samt at de få eksisterende drængrøfter bør tilkastes eller stemmes op for at sikre fugtigheden i engene. Desuden bør rævebekæmpelse have høj prioritet.

Den resterende, vestlige del af Nørholm Enge er smallere og ud fra aktuelle naturværdier lavere prioriteret, men hvis der her sættes ind med etablering af større fælleshegn og andre foranstaltninger, som reducerer fragmenteringen af landskabet, kan det samlede engområde som det største i Aalborg Kommune få en endnu bedre funktion som yngleområde.

2. Kytterne (del af område 6)

En halvø med naturlig strandeng uden kunstige indgreb, og et veludviklet system af loer og pander. Lokaliteten er omfattet af ét græsningshegn, og forvaltningsmæssigt er der derfor færre komplikationer end i områder med mange interessenter. Der yngledes Engryle på Kytterne indtil i 2000 (mindst), og lokaliteten ser ud til stadig at have potentiale til denne og andre sårbare engfugle. I år var det mest bemærkelsesværdige en pæn koloni af Klyde på mindst 29 par, og der var en høj tæthed af den almindelige art Rødben.

Forvaltningen af Kytterne er tæt på at være optimal som den foregår i dag, men bør forbedres på et enkelt punkt: de frahegnede strækninger langs kysten bør afgræsses. Endvidere bør der være opmærksomhed på rævebekæmpelse samt udbindingstidspunkt for kreaturerne.

Kytterne har et stort potentiale for formidling; halvøen ligger attraktivt i landskabet ud til Nørredyb med lavvandede områder og store fuglemængder. Fra et lavt tårn/fugleskjul ved den eksisterende vendeplads ved adgangsvejen ville interesserede kunne få mulighed for at opleve strandengsmiljøet uden at forstyrre.

3. Område 2: Holmene i Nibe Bredning

Af de tre undersøgte holme er det aktuelt kun Klosterholm/Startøtterne, som huser engfugle af betydning, men Vårholm/Kyø Holm har stor værdi som ynglelokalitet for Skestork, Skarv og Sildemåge. Alle øerne rummer ynglende Strandskade, som trives godt i dette marine miljø og er den eneste engfugl, som klarer sig sammen med de store måger, som øerne rummer store bestande af.

På både Klosterholm/Startøtterne og Vårholm/Kyø Holm har sårbare engfuglearter som Engryle og Bruschane tidligere ynglet, og specielt på Klosterholm/Startøtterne er der et stort potentiale for, at disse arter kan komme igen, især hvis en hensynsfuld og målrettet genoptagning af kreaturgræsning efter yngletiden

sættes i værk. Aktuelt huser øen nogle af Limfjordens største kolonier af Klyde og Havterne, og en koloni af Hættemåge bør betragtes som særdeles vigtig for mulighederne for at øen kan tiltrække andre mere sårbare og eksklusive arter. Kun på denne ø fandtes en bestand af Rødben, en indikation på, at der kunne være mulighed også for andre engfugle.

Klosterholm/Startøtterne præges af en tuet strandeng med god struktur og relief, som på den vestlige del dog er meget tilgroet, og en indsats med kreaturgræsning her ville uden tvivl kunne forøge lokalitetens værdi for engfugle, når det samtidig sikres, at øen holdes fri for rovdyr.

Der kan også etableres græsning på Vårholm/Kyø Holm, som har det største areal og dermed græsningsøkonomisk formentlig er mest attraktiv, men det forventes ikke at føre til væsentligt forbedrede forhold for engfugle, pga. et stort prædationspres fra Sølvmåge.

Den tredje af holmene, Hornsgård Holm, vil næppe kunne bære kreaturgræsning og er lavt prioriteret for engfugle.

4. Område 1: Stavn, Barmer og Valsted Enge

Habitaten på disse enge fremstår som meget velegnet til Engryle og andre ynglefugle, men i 2008 var engene generelt meget tørre og tætheden af ynglefugle var lav. Engene rummer dog et "smørhul" med vandfyldte pander, parcellerne BAR_05 - BAR_08, hvilket ynglefuglene kvitterede for med en stor lokal tæthed, bl.a. denne undersøgelses eneste Skeand.

Lokaliteten er præget af mange drængrøfter med en udtørrende effekt på engene, og der bør sættes ind med lukning eller begrænsning af alle ikke nødvendige grøfter, bl.a. gennem sammenlægning af græsningsparceller (med kreaturindtramning af grøfternes bredder) og/eller etablering af stibord.

Dele af engene er i fare for at gro til, og der bør gøres en indsats for at sikre græsningsaftaler.

Engene rummer flere oplagte muligheder for formidling af strandenge og forvaltning af disse, særligt for enden af grusvejen, der fører nordpå fra Barmer forbi Simestedgård. Herfra er der flot udsigt til Vår- og Kyø Holme, flankeret af fine strandenge til begge sider. Stedet er samtidig et af de bedste steder at opleve flokkene af Lysbugede Knortegæs og Kortnæbbede Gæs samt den sjældne ynglefugl Skestork, som besøger strandengene fra ynglelokaliteten Vårholm. Lokaliteten ligger isoleret og her er mulighed for en helstøbt naturoplevelse midt i fjordlandet med milevidt udsyn.

5. Område 7: Egense

Engene ved Egense har tilsyneladende altid huset lave tætheder af ynglefugle, men så sent som i 2004 er det konstateret, at Engryle har ynglet på lokaliteten. Habitatene fremstår også velegnet for arten, og det er ikke umuligt, at fuglene blot har "sprunget over" 2008

på grund af for tørre forhold.

Det er de brede enge i den nordlige del af området som er mest interessante ud fra et engfuglemæssigt synspunkt, især områderne ved Ladestedsrevl og ved Tørmandsgrund. Den smalle stribe engparceller syd for Tørmandsgrund har begrænset engfuglepotentiale.

En af grundene til de lave tætheder af ynglende engfugle ved Egense er formentlig for store bestande af prædatorer. Der sås mange vidnesbyrd om tilstedeværelse af ræv, og mange træer i baglandet giver gode muligheder for krager og rovfugle. Problematikken med en frahegnet bræmme langs kysten som giver dækning til rovdyr var også særligt udtalt på denne lokalitet. Endvidere medvirker mange nyuddybte drængrøfter til udtørring af engene.

Forvaltningsmæssigt er der altså nok at tage fat på, og der kan peges på følgende tiltag, som ville kunne forbedre områdets funktion for ynglefugle: samle kreaturerne i større fælles indhegninger, sløjfe eller opstemme drængrøfter, reducere dobbelthegegn til ensidige hegn, inddrage den yderste bræmme mod fjorden i græsningen, fjerne enkeltstående træer og gerne hele læhegn som er plantet for tæt på engene.

6. Område 3: Engene ved Binderup Ås udløb

Selv om der hverken i 2008 eller tidligere er registreret bemærkelsesværdige engfuglebestande eller -arter, rummer denne lokalitet visse engkvaliteter, som godt kunne udvikles og forbedres.

Generelt fremstår de fleste parcellerne smalle og tilgroede, og der er talrige drængrøfter, hvoraf flere på registreringstidspunktet var nyligt opgravede. Området er ret heterogent, med stor variation i driften og tilstanden af de enkelte parceller.

Hovedproblemerne er udtørring og tilgroning, hvilket bør imødegås med foranstaltninger, så der kan holdes på vandet længere, eksempelvis stigbord i grøfterne, samt med en øget indsats for at lave græsningsaftaler, meget gerne med samling af flere parceller.

Hjørnet af lokaliteten ved Nibe kan fremhæves som et strandengsområde med potentielle kvaliteter i for- midlingsøjemed. Lokaliteten ligger lettilgængelig ved hovedvejen Nibe-Aalborg. Her kan publikum få nærkontakt med bynære strandenge, græssende kreaturer og heste samt ynglende vadefugle.

7. Område 5: Vestlige Egholm

Egholms største potentiale for engfugle udgøres af strandengene langs vestsiden af øen. Engenes struktur vurderes som god for ynglefugle på grund af intakte loer og pander, men i juni 2008 var disse helt udtørrede. Desuden trues engene for øjeblikket af tilgroning pga. et meget lavt græsningstryk.

Tidligere har engene på Egholm huset Engryle, men det er mange år siden. Der blev i 2008 registreret små tal af få ynglefuglearter.

For at fremme engfuglenes muligheder på disse enge kan iværksættes forskellige tiltag, hvor græsning med flere kreaturer må betragtes som det vigtigste.

8. Område 8: Knarmou Enge

Knarmou-området domineres af den store "vildokse-indhegning", som udgør over halvdelen af det undersøgte areal. Det er en "rustik" eng med højt naturindhold, men begrænsede engfuglekvaliteter.

De øvrige enge er for hovedpartens vedkommende uden græsning, med forfaldne indhegninger. Engene er adskilt af drængrøfter, som i flere tilfælde er nyoprensede og uddybede. Tilgroning og udtørring er altså aktuelle trusler, og engene har i øjeblikket ringe værdi som engfuglelokalitet. Der findes heller ikke oplysninger om større bestande fra tidligere undersøgelser.

Selv om rovdyr ikke blev iagttaget, giver den aktuelle udnyttelse af området rovpattedyr gode betingelser.

Vildokse-indhegningen vil formentlig fortsat have større betydning og potentiale for andre naturelementer end netop engfugle, men de øvrige enge vil relativt let kunne tilbageføres til en mere engfuglevenlig drift. Det vil kræve etablering af nye kreaturhegn, men intakte lo-systemer betyder, at en passende græsning også vil give en engfugle-egnet struktur i engen. Samtidig er det vigtigt at begrænse grøfternes drænende effekt på engene mest muligt, ved tilkastning eller etablering af stigbord.

9. Haldager Vejle (del af område 6)

Engene langs Haldager Vejle består i den sydøstlige del mest af smalle parceller, hvor driften i mange tilfælde er opgivet. Den nordvestlige del langs Ryåens udløb udgøres af bredere parceller, som bliver drevet ekstensivt eller hvor driften helt er indstillet. Dette område har mere præg af ferske forhold med stor frodighed end saltpåvirkede strandenge.

Lang alle parceller på hele lokaliteten er der frahegnet en bræmme mod fjorden, som er groet til med høj rørskov, og i det hele taget er området generelt så tilgroet, at det fremstår mere som en rørskovs- end en englokalitet.

Potentialerne for engfugle vurderes at være størst i den nordvestlige del, men genetablering af engfuglevenlig drift vil kræve en stor indsats for at rydde tagrør og efterfølgende ved vedholdende arbejde at holde vegetationen lav.

Tætheden til bebyggelser, hegn og smålunde gør, at fugleprædatorer har nem adgang til at jage på engene, og pattedyrprædatorer har mange skjul.

Samlet vurderet vil et forventet udbytte set i forhold til omfanget af de nødvendige tiltag for at gøre området attraktivt for engfugle måske næppe retfærdiggøre en sådan indsats, med mindre at den baseres på frivillige indskud af ressourcer fra lodsejernes side.

Trusler og forvaltningsmuligheder

Den detaljerede gennemgang af samtlige enge med potentiale for engfugle langs Aalborg Kommunes kyster og på Kytterne har dannet grundlag for at udarbejde et katalog over de trusler, der hæmmer engfugles muligheder for trivsel, og som anses for at være særlig relevante i det undersøgte område. Rapportens hovedformål er at identificere de tiltag, som kan have en forventet målbar effekt på en fastholden eller genoprettelse af gunstige tilstande for engfugle.

Her er trusler og forvaltningsmuligheder stillet op i et skema overfor hinanden.

Kataloget er opstillet i prioriteret rækkefølge.

Trusler

1. Udtørring

Engfugle er afhængige af fugtighed i engene. Ved for tørre forhold forringes fourageringsmulighederne (fødedyrene trækker længere ned i jorden og bliver utilgængelige). Visse engområder er præget af mange drængrøfter, som gennemskærer engene og effektivt dræner disse, hvilket medfører for tørre forhold for engfuglene. Dette forhold er samlet set den største trussel for engfugle i det undersøgte område. Næsten samtlige parceller som blev registreret i undersøgelsen havde en grøft på den ene eller – oftest – begge sider. Den udtørrende effekt er afhængig af både tætheden af grøfter og dybden på disse. Mange grøfter var for nylig blevet oprenset i maj/juni 2008, nogle til over en meters dybde.

Forvaltningsmuligheder

For at modvirke udtørring af engene bør forvaltningen af drængrøfter i videst muligt omfang gå i retning af, at grøfterne sløjfes eller at deres drænende effekt reduceres. Dette kan gøres ved tilkastning eller etablering af stigning ved udløbet af grøfterne. I sådanne tilfælde bør der med lodsejeren/forvalteren af området indgås aftale om, hvordan stigning forvaltes (en minimumstærskel eksempelvis 5 cm under terrænhøjde). Opretholdelse af en højere fugtighed på engene vil i de fleste tilfælde have ingen eller få driftsøkonomiske konsekvenser, og kan tilmed resultere i en bedre græsvækst.

En forvaltning gående i retning af at samle flere parceller til større enheder (som også nævnt i punkt 2 og 5) kan være medvirkende til at reducere udtørringen, når kreaturerne får adgang til drængrøfterne og tramper dem ned. Men også i sådanne tilfælde vil en egentlig tilkastning af grøfterne eller lukning ved udløbene virke meget gavnligt.

Fig. 3

Udtørret strandeng, Barmer, juni 2008.

2. Tilgroning

Den traditionelle drift af engene med græsning og/eller slåning, som er en forudsætning for at vedligeholde den åbne eng som levested for engfugle, er i en række tilfælde ophørt. På 26% af det samlede areal (270 ha) er det noteret, at græsningen har været opgivet i 2008 og flere år forinden. Dette inkluderer de tre holme i Nibe Bredning (område 2), som udgør 121 ha. På 105 af de undersøgte 175 parceller (592 ha eller 57% af det samlede areal) er vegetationshøjden målt til over 20 cm, som må betragtes som en kritisk grænse for de sårbare engfugle (se kort med vegetationshøjder under lokalitets gennemgangen). Flere parceller var helt groet til i høj vegetation som tagrør og urter, og fremskreden succession med vedplanter (pilekrat) sås i ganske enkelte tilfælde.

På registreringstidspunktet blev der græsset på 52 parceller, af i alt 819 køer/okser og 17 heste, på et areal på ca. 450 ha (svarende til 43% af det samlede areal, eller 49% hvis holmene i Nibe Bredning ikke regnes med). Det var dog de fleste steder tydeligt, at kreaturerne på et senere tidspunkt ville blive flyttet over på naboparceller.

Gennemgangen af engene skete for tidligt til at konstatere om slåning stadig bliver anvendt i større udstrækning. Det er vort indtryk, at det fortrinsvis finder sted på nogle få af de højtliggende arealer, ofte arealer som på et tidspunkt har været i omdrift.

Problemer med tilgroning bekæmpes ved at sætte ind med genoptaget eller forøget græsning og slåning. Kun i de mest tilgroede områder med etablerede vedplanter, er det nødvendigt først at iværksætte en egentlig rydning med tungere maskinel.

I 2008 græssede et antal dyr på registreringstidspunktet i maj/juni, som hvis de blev fordelt ligeligt på arealet svarer til 0,8 kreaturer/ha (heste medregnet). Hvis holmene i Nibe Bredning holdes ude af regnestykket, var der 0,9 kreaturer/ha. Det er muligt/sandsynligt, at der senere på græsningssæsonen er sat flere dyr ud i området. Dette indikerer, at der er et tilstrækkeligt antal kreaturer til stede til at dække græsningsbehovet, som ifølge Asbirk & Pitter (2005) bør ligge mellem 0,5 og 1,0 dyreenhed pr. ha, afhængigt af lokale forhold som de enkelte arealers græsprøduktion.

Der blev i nogle af parcellerne konstateret, at græsningstrykket var for alt for højt til at give engfugle nogen chance til at gennemføre en ynglecycklus.

En god metode til at sikre en mere hensigtsmæssig og jævnt fordelt afgræsning er at sørge for, at den enkelte græsningsparcel får en tilstrækkelig størrelse, og i mange tilfælde vil det være fordelagtigt at samle flere eksisterende parceller til større enheder (se også punkt 1 og 5).

Fig. 4
Delvist tilgroet strandeng, Barmer, juni 2008.

3. Frahegning af fugtige områder

Den yderste bræmme mod kysten, ofte den fugtigste zone, var på næsten samtlige parceller frahegnet i større eller mindre bredde. Herved etableres højere vegetation, som forhindrer vadefugle-familier adgang til de fugtige områder i den kritiske periode inden ungerne bliver flyvedygtige.

Fig. 5
Frahegnet kystbræmme, Kytterne, juni 2008.

Indhegningerne bør hvor det er praktisk muligt flyttes, så de inddrager alle fugtige zoner, særligt kystbræmmerne, så kreaturerne kan holde disse områder åbne, og vadefuglefamiliernes adgang til fouragering ikke bliver hindret.

Fig. 6
Græsset kystbræmme, Kytterne, juni 2008.

4. Prædation

Under gennemgangen af engene konstateredes tilstedeværelse af ræv på 17 parceller (10% af antallet af parceller, repræsenterende 16% af arealet). Særligt mange sås på Nørholm Enge (9 parceller). Se fig. 7 og fig. 8. Fem tilfælde gælder iagttagelser af dyrene (ved dagslys), resten af registreringerne var i form af spor. Et sted sås også spor af grævling. Det må formodes, at der også på mange parceller uden positivt bevis kan have været ræv til stede (eksempelvis på engene ved Stavn/Barmer/Valsted, hvor der ingen registreredes, men hvor det specielle klima i foråret 2008 bevirkede, at spor af pattedyr vanskeligt lod sig afsætte, da alle mudderflader var størknede i tørken).

Registreringerne antyder, at bestanden af ræv kan være af en størrelse, som betyder et markant prædationspres på engfuglene.

I områder med mange levende hegn i "baglandet" til engene vil flyvende prædatorer (rovfugle og kragefugle) have let ved at sidde og spotte byttet i form af engfugleunger ud. Særligt ved Haldager Vejle og Egense-ene registreredes mange sådanne beplantninger helt tæt på engene.

Et for højt prædationspres på engenes ynglefugle kan modvirkes ved at reducere områder, hvor rovdyr kan færdes i skjul (rørbræmmer, malplacerede beplantninger, tilgroede områder), samt at fjerne alle træer og buske i nærheden af engene, hvorfra rovfugle og kragefugle kan udse sig deres bytte. Ligeledes gælder det om at holde antallet af kunstige elementer, som stikker op i landskabet, på et minimum (hegnspæle etc.)

"Dobbeltheqn" bør undgås, da der altid etableres højere vegetation, hvor kreaturerne forhindres i at græsse. Det gælder ikke bare langs drængrøfter, men i alle tilfælde hvor to parceller grænser op til hinanden. Det bør altså tilstræbes at lave aftaler, hvor forvalterne af nabo-parceller er fælles om én række hegn.

For at reducere rævebestanden kan anlægges kunstgrave i de diger, som ofte findes bag engene, arrangeres fælles rævejagter med lokale jagtforeninger etc. Rævebekæmpelse bør prioriteres særligt højt i de højest prioriterede områder, ikke mindst Nørholm Enge, hvor flest ræve eller beviser på tilstedeværelse af ræv registreredes i de mest engfugletætte områder, og hvor de eneste tilbageværende Engryler yngler.

Fig. 7
Parceller ved Binderup Ås udløb og på Nørholm Enge, hvor der blev registreret tilstedeværelse af ræv i 2008 (markeret med rødt).

Fig. 8
Parceller ved Egense, hvor der blev registreret tilstedeværelse af ræv i 2008 (markeret med rødt).

5. Fragmentering

Mange engområder er blevet opdelt i mindre parceller, med talrige indhegninger og drængrøfter, som opdeler og bryder det åbne landskab. Endvidere har de forskellige ejere/forvaltere underlagt engparcellerne forskellig drift, således at mange tidligere ensartede og kortgræssede engområder i dag fremstår heterogene, hvor hver parcel ser anderledes ud end nabo-parcellen. En vis grad af mosaik-effekt kan være fordelagtig for ynglefuglene (jf. Asbirk & Pitter 2005), men drængrøfter med bræmmer af tagrør og højere vegetation gør engene mindre attraktive for engfugle, ligesom parceller uden drift, hvor en høj vegetation etableres i løbet af bare en enkelt sæson uden græsning.

Midlet mod fragmentering er etablering af større parceller, samgræsning hvor tidligere adskilte parceller forenes i en enkelt indhegning. Sådanne indhegninger bør inddrage eksisterende mindre drængrøfter, så kreaturerne kan nedtrampe bredderne og fjerne tagrørsbræmmer og anden højere vegetation. Dette kan opnås gennem gensidige fællesgræsningsaftaler flere arealforvaltere imellem eller gennem jordfordeling, som sigter på at samle arealer under fælles drift.

Hvor drængrøfterne ikke kan fjernes helt bør kreaturhegn fjernes i al fald på den ene side, så dyrene har mulighed for at græsse og komme rørbræmmerne til livs.

Fig. 9

Fragmenteret landskab med mange smalle parceller, mange hegn og mange drængrøfter, Barmer, juni 2008. Udover drængrøfternes udtørrende effekt, er de mange indhegninger medvirkende til at øge risikoen for kollisioner mod hegnstrådene, og beplantninger med høje træer bag engene bevirker, at der bliver et større prædationstryk på engfuglene.

6. Kollisioner med hegnstråde

Tidligere, hvor pigtråd var den mest almindelige type indhegning til kreaturer, sås ofte tilfælde hvor fugle fløj ind i tråden, fik vingen flettet ind og døde en ofte langvarig og smertefuld død. Det er for nylig blevet klart, at også glat hegnstråd, som typisk anvendes til de fleste indhegninger i dag, indebærer risiko for ynglende engfugle. På Tipperne er det i ynglesæsonerne 2007 og 2008 observeret, at tre Engryler samt flere individer af andre arter er kollideret med hegnstråd, med ødelagte vinger og død til følge (Thorup 2008 og pers. medd.).

Problemet med ynglefugle, der risikerer at flyve ind i glatte hegnstråde (som de har svært ved at se) kan afhjælpes ved at bruge vævede brede "hestehegn" eller på anden måde at gøre hegnene mere synlige, hvilket er indført som forvaltningspraksis på bl.a. Fehmarn og i Skotland af hensyn til sårbare og sjældne ynglefugle (Ole Thorup pers. medd.).

Endvidere gælder samme løsningsmodel som nævnt under punkt 5, samling af parceller til større enheder, som vil reducere længden af trådene (se eksempel under område 4, Nørholm Enge).

7. For tidlig græsning/slåning

Denne undersøgelse har ikke kunnet vise, hvor tidligt de græssende kreaturer sættes ud på engene, men enkelte tilfælde af slåning i maj og juni blev konstateret. Slåning på dette tidspunkt (før ungerne er flyvefærdige) vil uvægerligt have store omkostninger for ynglende engfugle. Græsning og slåning er aktiviteter, som på den ene side er forudsætningen for at opretholde den åbne eng-habitat, men som på den anden side indebærer omkostninger for engfuglene (ved for tidlig græsning kan mange reder af engfugle blive trampet i stykker).

Der bør indgås aftaler, som sikrer at anbefalingerne i Skov- og Naturstyrelsens Handlingsplan for truede engfugle (Asbirk & Pitter 2005) med hensyn til udbindingstidspunkt overholdes, dvs. i kerneområder med kvaliteter som potentielle ynglesteder for Engryle (Nørholm Enge, Kytterne og Egense) bør tidligste udbinding være 25. maj ved 1 ungkreatur/ha eller 5. juni ved 2 ungkreaturer/ha. I øvrige områder bør tidligste udbinding være 15. maj ved 1 ungkreatur/ha eller 25. maj ved 2 ungkreaturer/ha.

Slåning bør ikke finde sted før 15. juli i kerneområderne, 25. juni i øvrige områder.

8. Gødskning

Gødskning af engarealer giver en kraftig græsvækst, som er uforenelig med engfuglenes krav om kort og åben vegetation. Det har ikke været muligt at konstatere, om gødskning finder sted på engene i det undersøgte område, men 77 parceller (429 ha) har været helt dækket af MVJ-ordningen, og yderligere 29 parceller på i alt 211 ha har været delvist dækket. Arealerne tilmeldt denne ordning har ikke kunnet gødskes. Det gælder næsten hele kerneområdet på Nørholm Enge, Kytterne, de bedste dele af Stavn/Barmer/Valsted-engene samt Egense-engene.

Holmene i Nibe Bredning er ikke dækket af MVJ-ordningen, men gødskes ikke af andet end fuglegødning.

Kun få af de registrerede parceller ser umiddelbart ud til at være underlagt gødskning, og hvor det er tilfældet er det som regel kun de højest beliggende arealer, som måske har været isået kulturgræs.

Det bør sikres, at alle engområderne fortsat friholdes for gødskning, evt. gennem støtteordninger.

De enkelte trusler spiller ofte sammen, som når drængrøfter næsten altid er frahegnede, hvorfor der vokser en rørbræmme op, som samtidig letter rovdyrs færdsel i området. I det hele taget giver enge under tilgroning og frahegnede områder generelt (hvor vegetationen bliver højere) bedre dækning for rovdyr.

Også fragmenterings-problematikken kan spille ind på niveauet af prædation – generelt gælder reglen, at jo flere udkigsposter, der findes i et fladt landskab, jo bedre muligheder får rovfugle og kragefugle for at jage. Det betyder, at mindre parceller og dermed større tæthed af indhegninger med hegnspæle giver mulighed for en højere tæthed af flyvende prædatorer.

Egentlig opdyrkning af engene regnes ikke længere som en trussel, idet alle engene er underlagt en generel beskyttelse mod dette i henhold til Naturbeskyttelseslovens § 3.

Prioriterings-skemaer

I den følgende gennemgang af de otte delområder er forvaltnings-anbefalingerne samlet i skemaer, hvor de vigtigste indsatser er prioriteret (som i eksemplet bragt her), for at give et hurtigt overblik over, hvor det er vigtigt at sætte ind. Det skal bemærkes, at prioriteringerne skal forstås *i forhold til den aktuelle drift*. Det vil sige, at når der f.eks. er afkrydset i feltet "ingen" ved græsning, betyder det ikke, at græsning bør ophøre, men at græsningen er tilfredsstillende på det nuværende niveau.

Skemaerne indeholder blot fire "redskaber", da forvaltningsmulighederne i flere tilfælde griber ind i hinanden. Men det gælder generelt, at indsats overfor prædation er vigtig for alle områderne, og derfor ikke er nævnt (gentaget) i disse skemaer.

Prioriteringer (eksempel)	indsats		
	stor	lille	ingen
Rydning		x	
Hegning		x	
Hydrologi	x		
Græsning			x

Effektovervågning

For at følge, om iværksatte tiltag har haft en effekt på bestandene af engfugle, anbefales det, at der de kommende år foretages ynglefugletællinger i alle delområder dækket af denne rapport. Hermed opnås et materiale, som giver grundlag for at sammenligne områder med og uden indsats (idet det forudsættes, at der ikke sættes ind i alle otte delområder på én gang).

Enggennemgangene efter ynglefugle bør foregå i samme periode som anvendt i denne undersøgelse, 20. maj – 20. juni, hvis der kun foretages én gennemgang. For at give en optimal dækning bør dog anvendes to gennemgange hver sæson, den første 10.-20. maj og den anden 5.-20. juni. Det giver et bedre grundlag for at vurdere, om der er ynglepar som besætter territorium ved starten af sæsonen men senere opgiver. Det forventes særligt at være tilfældet hos Vibe, som undersøgelsen i 2008 fandt meget få par af, men kunne også gælde Engryle og andre arter.

Ynglefugletællingerne bør foregå som kortlægninger, hvor alle registreringer noteres på feltkort. Samtlige indikationer på yngleaktiviteter af ande- og vadefugle samt Gul Vipstjert bør kortlægges, dvs. både territoriehævdelse, nervøs adfærd og ungevarslen (for vadefugle og Gul Vipstjert, for ænder noteres enhver tilstedeværelse, og hver iagttagelse af en andrik regnes som indikation for et ynglepar).

Lokalitetsgennemgang

1. Stavn, Barmer og Valsted Enge

(besøgt 4/6)

Yngletal:

	2008	tidligere
Skeand	1 han	1980: 3
Strandskade	7 par	1980: 12
Klyde	0	1980: 7, 1994: 3
Vibe	23 par	1980: 29, 1994: 8-12
Engryle	0	1980: 1-2
Brushane	0	1980: 4
Dobbeltbekkasin	0	1980: 2
Rødben	14 par	1980: 5, 1994: 2-4
Gul Vipstjert	4 par	1996: 10-14

På trods af en generelt ret tilfredsstillende græsningstilstand, er ynglefugletætheden på disse enge i 2008 generelt meget lav. Området har tidligere huset Engryle og tilmed Brushane, men det er mange år siden disse sårbare arter er registreret. Den mest oplagte forklaring på de små engfuglebestande er for tørre forhold grundet et stort antal drængrøfter. De nævnte yngleterritorier af Gul Vipstjert i 2008 er fra kulturmarker bag engene.

Fig. 10

Fordeling af territorier af ynglende engfugle i område 1, Stavn, Barmer og Valsted Enge, juni 2008.

Fig. 11
 Registrerede engparceller i område 1, Stavn, Barmer og Valsted Enge. ID-numrene på de enkelte parceller refererer til tabel 1.

Fig. 12
 Vegetationshøjde (i cm) på de registrerede parceller i område 1, Stavn, Barmer og Valsted Enge.

Aktuel tilstand:

Området udgør strandengene mellem Stavn i vest og Valsted i øst. Engene er karakteriseret ved at være meget ensartede i hele udstrækningen. De er generelt relativt kortgræssede, og flere af parcellerne er gennemskåret af loer og pander.

Kun i området længst mod vest (parcellerne BAR_01 - BAR_04) er der tale om egentlig tilgroning. Således var der begyndende opvækst af tagrør, og i parcel BAR_02 nåede vegetationen en højde på 1-2 m. Parcellerne BAR_01 - BAR_04 er ikke længere indhegnede til kreaturdrift, først fra parcel BAR_05 og østpå var der tale om etablerede hegn.

Under gennemgangen blev der ikke konstateret territorier af Engryle, men engene er at betragte som særdeles egnede til som levested for både denne art og andre engfugle.

Det er vanskeligt at påpege faktorer, udover udtørring, der gør at her ikke yngler Engryle. Således synes vegetationshøjden og engstrukturen på størstedelen af engparcellerne at være ideel. Drængrøfter gennemskærer imidlertid næsten hele området på tværs, og har uden tvivl en udtørrende effekt.

Parcellerne BAR_05 - BAR_08 indeholdt en påfaldende tæthed af ynglefugle (bl.a. 10 par Rødben, 16 par Viber, og den eneste Skeand, der blev registreret i hele undersøgelsen), og var karakteriseret af brede sammenhængende parceller, hvor der var en god fugtighed,

bl.a. med vand i flere af panderne. Parcellerne BAR_05 - BAR_08 er således et "klassisk" eksempel på, at fugtighed giver liv. På denne strækning var der ganske vist drækanaler mellem hvert parcel, men kun kanalerne der flankerede parcel BAR_07 var nyligt opgravede.

Kun parcel BAR_06 havde græssende kreaturer (22), hvor en kulturgræsmark i baglandet blev benyttet som supplement til kreaturerne.

I de resterende engparceller øst herfor var antallet af ynglefugle meget lavt. Samtlige parceller havde en god engstruktur med lav græshøjde (5-20 cm; lavest i yderzonen og højest i inderzonen); men alle pander var stærkt udtørrede.

Græsningen suppleres tilsyneladende af et stort antal græssende Kortnæbbede Gæs og Lysbugede Knortegæs i vinterhalvåret og de tidlige forårmåned. Særligt så Barmer Enge ud til at være et meget benyttet fourageringsområde, dømt ud fra antallet og tætheden af gåseekskrementer (Fig. 14). Den meget lave græshøjde (typisk 5-10 cm i yderzonen) tyder også på, at gæssene græsser effektivt, da antallet af kreaturer også var påfaldende lavt på optællingstidspunktet.

Valsted enge fremstod mere "langhåret" end de øvrige parceller med en gennemsnitlig græshøjde på 15 cm. Her græssede blot 4 kreaturer i et stort hegn på 17 ha (parcel BAR_25), hvorfor dette område bør betragtes som værende i fare for at gro yderligere til.

Fig. 13

I områdets vestligste del, ud for Stavn, er fire parceller ikke hegnede og stærkt tilgroede.

Trusler:

I alt græssede 165 kreaturer fordelt på blot ni engparceller ud af 25 mulige. Det er en meget lav tæthed, og engene er dermed i en potentiel stor risiko for tilgroning. Der er imidlertid tale om et øjebliksbillede på registrerings-datoen, og det kan ikke udelukkes, at der er

sat flere kreaturer ud senere på sæsonen.

Meget tørre forhold er et gennemgående problem på de fleste af engene, givetvis til dels forårsaget af de mange drængrøfter.

Fig. 14

Typisk engstruktur for Stavn og Barmer Enge. Græsset er meget kort-græsset, hvilket, udover kreaturgræsning, sandsynligvis skal forklares ved afgræsning af tusindvis af gæs i forårsmånederne. Mængder af gåse-ekskremer vidner om høje tætheder af gæs på lokaliteten.

Forslag til forvaltningstiltag:

Der bør være løbende opmærksomhed på, hvorvidt engenes tilstand forringes i form af tilgroning. På Valsted Enge bør der snarest sættes et større antal kreaturer ud, samt evt. suppleres med en slåning i august-september. I den vestlige del af området, hvor en række parceller i øjeblikket er uden græsning, gælder det, at særligt parcel BAR_04 bør varetages med kreaturafgræsning, da den er fugtig og en potentiel god eng til ynglende engfugle.

For at modvirke den tørre tilstand på de fleste af engene bør der etableres foranstaltninger med henblik

på at holde bedre på vandet, f.eks. i form af stigbord ved udløbet af drængrøfterne, som kan opretholde et vist vandniveau i engenes pander og loer. Særligt bør parcellerne BAR_04 – BAR_08 og BAR_19 – BAR_20 tjene som oplagte parceller, hvor der kan etableres stigbord i drænkkanalerne, da de vurderes at have et stort potentiale for ynglende engfugle. Dette skyldes især forekomsten af pander og/eller loer i netop disse områder. Med tanke på erfaringerne fra parcel BAR_05 – BAR_08, bør en metode til at opretholde en fugtighed på engene have toprioritet i dette område.

Sammenlægning af græsningsfenner er et forvaltningsredskab, som bør anvendes i videst muligt omfang. Specielt vil den i øjeblikket ugræssede fenne BAR_04 med fordel kunne integreres i "blokken" BAR_05 – BAR_08, som huser den største tæthed af engfugle i området (se ovenfor). Topografiske og logistiske forhold gør, at det umiddelbart er mest oplagt med en samgræsning af kreaturer på parcellerne BAR_04 – BAR_06,

og på parcellerne BAR_07 – BAR_08. Her gælder det, at kreaturerne efter sammenlægning af parcellerne bør have adgang til drængrøfterne, hvorved de med tiden vil trampe bredderne ned og medvirke til, at den drænende effekt forringes.

Der blev ikke konstateret tegn på rovdyr under registreringen, men en indsats i forhold til at holde rævebestanden nede vil altid være gavnligt for ynglefuglene.

Fig. 15

Engenes inderste dele var ofte med højere vegetation og udgør meget potentielle ynglepladser for Engryle, men på registreringstidspunktet var stort set samtlige pander og loer udtørrede.

Fig. 16

Naturlig og vandfyldt lo på Buus' Eng. Parcellerne akkurat vest herfor indeholdt områdets højeste tæthed af ynglende engfugle.

Prioriteringer	indsats		
	stor	lille	ingen
Rydning			x
Hegning		x	
Hydrologi	x		
Græsning		x	

Formidling:

Vendepladsen ved fjordbredden for enden af grusvejen, der fører nordpå fra Barmer forbi Simestedgård, er potentielt et meget velegnet sted at lede interesserede ud og informere om livet i fjordlandet. Herfra er der flot udsigt til Vår- og Kyø Holme, ligesom man flankeres af fine strandenge til begge sider.

Man vil herfra kunne se flokke af Lysbugede Knortegæs i store tal, flokke af Kortnæbbede Gæs, Skestork, og på de omgivende enge kan man få et indtryk af nogle af de ynglende engfugle.

Lokaliteten ligger *"in the middle of nowhere"* og beskueren vil få mulighed for en god helstøbt naturoplevelse med frisk luft og ro samt store fuglemængder. Vendepladsen bør have informationstavler med tekster om eksempelvis engpleje, engfugle, Skestork, gæs m.m.

Eventuelt kan det lille fiskerleje ved Stavn benyttes, men her får man ikke helt den samme fredfyldte naturoplevelse, ligesom engene omkring ikke er repræsentative på grund af tilgroning og hyppig menneskelig aktivitet og dermed få fugle.

Tabel 1

Registrerede engparceller i område 1, Stavn, Barmer og Valsted Enge. ID-numre på parcellerne refererer til Fig. 11.

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/hydrologi	Læhegn/træer	Præ-dation
BAR_01	715	1,61	100-200	Tagrør. En smal bræmme, med opdyrket land bagved.	(+)	Bliver ikke græsset.	?	Et par mindre grøfter gennemskærer parcellen, og der er en grøft langs Ø-siden.	Et læhegn når næsten ud til parcellen fra S.	-
BAR_02	469	1,00	40-50	(Tidligere) græsset eng. En smal bræmme, med opdyrket land bagved.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	En grøft på V-siden.	Et læhegn når næsten ud til parcellen fra S.	-
BAR_03	1443	4,12	40-50	(Tidligere) græsset eng. Begyndende opvækst af tagrør. En smal bræmme, med opdyrket land bagved.	(+)	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Gennemskåret af et par større grøfter.	Nej.	-
BAR_04	858	3,61	40-50	(Tidligere) græsset eng. Begyndende opvækst af tagrør. En smal bræmme, med opdyrket land bagved. Oplagt at etablere samgræsning med parcellerne BAR_05 og BAR_06.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Opgravet grøft bag parcellen og drængrøft mod Ø.	Nej.	-
BAR_05	1413	8,23	5-15	Græsset eng, domineret af en stor pande (med vand på registreringstidspunktet). En smal bræmme, med opdyrket land bagved. Oplagt at etablere samgræsning med parcellerne BAR_04 og BAR_06.	(+)	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	På både Ø- og V-siden.	Nej.	-

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/hydrologi	Læhegn/træer	Præ-dation
BAR_06	1608	9,76	5-15	Græsset eng, domineret af en stor pande (tør på registreringstidspunktet). Oplagt at etablere samgræsning med parcellerne BAR_04 og BAR_05.	(+)	22 kreaturer.	Kreaturerne har adgang til kulturgræsmark bag eng-parcellen.	På både Ø- og V-siden (mod Ø nyoprenset).	Nej.	-
BAR_07	654	2,61	5-15	Græsset eng med pander, tør på registreringstidspunktet. Muligt at etablere samgræsning med parcel BAR_08. Stigbord i grøfter en mulighed for at holde på vandet.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	På både Ø- og V-siden (begge nyoprensede)..	Nej.	-
BAR_08	1453	9,07	5-15	Græsset eng med loer og pander, tør på registreringstidspunktet. Muligt at etablere samgræsning med parcel BAR_07. Stigbord i grøfter (og lo-udløb) en mulighed for at holde på vandet.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	En stor kulturgræsmark bag engparcellen giver mulighed for tidlig græsning/samgræsning.	På både Ø- og V-siden (mod V nyoprenset). Desuden flere grøfter fra baglandet som samles i Buus Bæk, som har udløb gennem parcellen.	Nej.	-
BAR_09	1460	10,69	5-15	Græsset eng, tør på registreringstidspunktet. Nedre dele gennemskåret af loer, øvre dele muligvis kulturgræs (ensartet).	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	På både Ø- og V-siden, samt en grøft som går gennem hele parcellen på langs.	Nej.	-
BAR_10	1311	6,47	5-15	Græsset eng, tør på registreringstidspunktet. Nedre dele gennemskåret af loer, øvre dele muligvis kulturgræs (ikke MVJ).	(+)	6 kreaturer.	Parcellen er indhegnet.	På både Ø- og V-siden.	Nej.	-
BAR_11	1272	6,64	5-10	Græsset eng, tør på registreringstidspunktet. Nedre dele gennemskåret af loer, øvre dele muligvis kulturgræs (ensartet).	+	35 kreaturer.	Parcellen er indhegnet.	På både Ø- og V-siden.	Nej.	-
BAR_12	1135	3,79	5-10	Græsset eng, tør på registreringstidspunktet. Nedre dele gennemskåret af loer, øvre dele muligvis kulturgræs (ensartet).	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	På både Ø- og V-siden.	Nej.	-
BAR_13	1111	3,67	5-10	Græsset eng, tør på registreringstidspunktet. Nedre dele gennemskåret af loer, øvre dele muligvis kulturgræs (ensartet).	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	På både Ø- og V-siden.	Nej.	-
BAR_14	1098	6,57	5-10	Græsset eng, tør på registreringstidspunktet. Nedre dele gennemskåret af loer, øvre dele muligvis kulturgræs (ensartet).	+	27 kreaturer (samme som på BAR_15)	Parcellen er indhegnet, en overgang tillader kreaturerne at passere til parcel BAR_15).	På både Ø- og V-siden.	Nej.	-
BAR_15	1058	6,44	5-10	Græsset eng, tør på registreringstidspunktet. Nedre dele gennemskåret af loer.	+	27 kreaturer (samme som på BAR_14)	Parcellen er indhegnet, en overgang tillader kreaturerne at passere til parcel BAR_14).	På både Ø- og V-siden.	Nej.	-
BAR_16	1085	6,09	5-15	Græsset eng, tør på registreringstidspunktet. Nedre dele gennemskåret af en lo.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Et lille stykke rørskov i forbindelse med grøften mod Ø er hegnet fra.	På både Ø- og V-siden. Desuden drænes parcellen af mange mindre langsgående grøfter (tørre).	Nej.	-

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/ hydrologi	Læhegn/ træer	Præ- dation
BAR_17	998	5,36	5-20	Græsset eng, tør på registreringstidspunktet. I nedre dele af parcellen enkelte mindre pander.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	På både Ø- og V-siden. Desuden drænes parcellen af mange mindre langsgående grøfter (tørre).	Nej.	-
BAR_18	1053	6,89	10-15	Græsset eng med loer og pander. Tør på registreringstidspunktet.	+	8 kreaturer.	Parcellen er indhegnet.	På både Ø- og V-siden.	Nej.	-
BAR_19	1191	8,42	5-15	Græsset eng med intakt system af loer og pander. Tør på registreringstidspunktet.	(+)	18 kreaturer	Parcellen er indhegnet.	På både Ø- og V-siden.	Enkelte spredte buske bag parcellen.	-
BAR_20	1175	7,88	5-10	Græsset eng med intakt system af loer og pander. Tør på registreringstidspunktet.	(+)	30 kreaturer.	Parcellen er indhegnet.	På både Ø- og V-siden.	Nej.	-
BAR_21	1173	6,87	5-15	Græsset eng med intakt system af loer og pander. Tør på registreringstidspunktet.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	En grøft på V-siden, og en anden som afgrænser parcellen mod S og Ø.	Nej.	-
BAR_22	540	0,93	5-10	Græsset eng, meget smal strimmel med grøfter på begge sider.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	På både Ø- og V-siden. Grøften på V-siden oprenset fornyligt.	Nej.	-
BAR_23	1019	5,27	5-10	Græsset eng med intakt system af loer og pander. Tør på registreringstidspunktet.	-	15 kreaturer.	Parcellen er indhegnet.	På både Ø- og V-siden.	Nej.	-
BAR_24	3113	4,56	100-200	Udyrket areal udenfor diget, smal bræmme, tilgroet med tagrør.	-	Bliver ikke græsset.	?	Nej.	Enkelte spredte buske på diget.	-
BAR_25	2826	17,40	5-15	Græsset eng med mange loer og mange drængrøfter, tør på registreringstidspunktet.	-	4 kreaturer.	Parcellen er indhegnet. Forbindelse til en lille "appendix" mod S via bro over grøft.	En dyb grøft mod V samt mange mindre grøfter som gennemskærer parcellen.	Nej.	-

2. Holmene i Nibe Bredning

(besøgt 27/5, ornit.dk sammen med SNS Thy og DOFs caretaker Jan Skriver)

Yngletal:

(antal par, 2008)	Hornsgård Holm	Vårholm/Kyø Holm	Klosterholm/Startøtterne
Skestork		26	
Skarv		480	
Grågå s		30+	5+
Ederfugl	6	28	1
Strandskade	9	32	55
Klyde	13		125
Rødben			15
Hættemåge			700
Stormmåge		30	560
Sildemåge	5	750	1
Sølv måge	650	1150	475
Svartbag	7	10	2
Havterne	1		245

(Data leveret af Skov- og Naturstyrelsen Thy samt Jan Skriver)

Tidligere registreringer af ynglefugle (udvalgte arter og år): **Skeand** 1990: 4 Vårholm/Kyø Holm; 1992: 1 Hornsgård Holm; 1996: 1 Klosterholm/Startøtterne. **Strandskade** 1990: 70 Vårholm/Kyø Holm. **Klyde** 1994: 65 Vårholm/Kyø Holm; 1995: 30 Hornsgård Holm. **Engryle** 1991+1992+1993: 1 Vårholm/Kyø Holm; 1989: 1, 1992: 1, 2003: 1 Klosterholm/Startøtterne. **Brushane** 1976: 2, 1990: 1, 1992: 1 Vårholm/Kyø Holm; 1976: 1, 2003: 1 Klosterholm/Startøtterne.

Holmene i Nibe Bredning fungerer først og fremmest som ynglelokaliteter for store samfund af måger, Havterne, Skarver, Skestorke og som noget nyt Ederfugle. Tidligere har øerne også rummet kolonier af sjældnere arter som Sandterne, Dværgterne og Splitterne.

Af engfugle fandtes i 2008 en stor bestand af Strandskade især på Vårholm/Kyø Holm samt Klosterholm/Startøtterne, desuden på Startøtterne formentlig Limfjordens største koloni af Klyde udenfor Vejlerne, samt et mindre antal Rødben. Der er ikke tidligere registreret så mange Klyder, Strandskader, Rødben eller Havterne på Startøtterne som i år.

Tidligere er på Vårholm/Kyø Holm og på Klosterholm/Startøtterne registreret både Engryle og Brushane som ynglefugle flere år, mest regelmæssigt på Vårholm/Kyø Holm, men på denne lokalitet er disse sjældne arter ikke registreret siden først i 1990'erne. På Klosterholm/Startøtterne er begge arter registreret så sent som i 2003. Det er også kun på Startøtterne der findes Rødben, den eneste art, som blev fundet ynglende i 2008, der kan betegnes som en decideret engfugl (Strandskade og Klyde er i denne sammenhæng formentlig mere "ø-tilknyttede" end engfugle).

Fig. 17

Hornsgård Holm er præget af sparsomt vegetationsdække og en stor tæthed af ynglende Sølv

Fig. 18
Hornsgård Holm.

Fig. 19
Vårholm/Kyø Holm.

Fig. 20
Klosterholm/Startøtterne.

Fig. 21

Vårholm/Kyø Holm. Den østlige del (Kyø Holm) fremstår som strandeng med en afvekslende struktur af loer og pander, hvoraf størstedelen sidst i maj 2008 var udtørret.

Aktuel tilstand:

Hornsgård Holm (9 ha) er vegetationsmæssigt præget af en naturlig strandeng, hvor græsdækket ikke er så dominerende, men hvor der er mange urter, og desuden lidt tagrør som vokser i små klumper. Morfologien er præget af store pander, som på registreringstidspunktet var udtørrede. Visse dele af øen er meget nedbidt af gæs, med vegetationshøjde på 1 cm. Øen er ynglekoloni for især Sølvmåge (med en meget stor tæthed), Strand-skade samt en mindre Klyde-koloni.

Vårholm/Kyø Holm er en stor ø på 78 ha, domineret af naturlig strandeng og rørskov. Den østlige del – Kyø Holm – er meget nedgræsset af gæs (Fig. 22), og der er større partier præget af urter og sårbar vegetation, med helt vegetationsløse flader indimellem. Andre dele af strandengen mod øst er en tuet græseng, med vegetationshøjde på 2-20 cm. Der er en gradvis overgang (Fig. 23) til den vestlige del (Vårholm), hvor Skarv- og Skestork-kolonierne befinder sig i en tør, ret lav og spredt rørskov. Hele øen er strukturelt temmelig varie-

ret, med mange større og mindre pander og loer, samt rester af gamle grøfter (dog meget nedbrudte). På registreringstidspunktet var næsten alle disse lavninger udtørrede. Udover kolonierne af Skarv, Skestork og Sildemåge, som er meget tætte og kun fylder begrænset plads på øen, er lokaliteten mest præget af en stor bestand af ynglende Sølvmåger.

Klosterholm/Startøtterne (33 ha) er en strandengsø med store fuglekolonier, især i den østlige ende, hvor Hættemåger, Klyder og Havterner holder til. Dele af øen mod øst (Startøtterne) er delvist nedgræsset af gæs, men ikke så tæt som på Vårholm og Hornsgård Holm. I øvrigt præges Startøtterne af en tuet strandeng med god struktur og relief, vegetationshøjder mellem 5 og 50 cm. Mod vest (Klosterholm) er der mere tilgroet med urter og stride græsser, op til 60-70 cm (ingen tagrør). Generelt er øen ikke så tør som de andre holme, på registreringstidspunktet var der stadig flere vandfyldte pander (Fig. 26).

Fig. 22

Vegetationen på Kyø Holm er meget lav og sparsom, især langs kysten. Det er gæs, som bider vegetationen ned, og efter vinterens og forårets græsning ligger ekskrementer tilbage med en meget høj tæthed.

Fig. 23

Gradvis overgang mellem rørskov og strandeng midt på Vårholm/Kyø Holm.

Trusler:

Holmenes funktion som ynglelokaliteter for kolonirugende fugle kan trues af tilstedeværelse af rovdyr. En enkelt rævefamilie på eksempelvis Vårholm/Kyø Holm vil være katastrofal for de kolonirugende fugle. Øernes nuværende vegetationsmæssige tilstand kan generelt ikke siges at være nogen hindring for ynglende engfugle. Der har ikke været kreaturgræsning i mange år, men alligevel opretholdes på det meste af arealet en åben strandengsvegetation, med zoner i forskellige højder. Tilstedeværelsen af store antal græssende Kortnæbbede Gæs, Bramgæs og Lysbugede Knortegæs igennem forårsmånederne er med til at holde vegetationen lav. De laveste vegetationshøjder ses tættest på kysten, hvor vegetationen ofte er for lav til de fleste ynglende vadefugle (nedbidt til under 1 cm mange steder).

Det er kun i de mere tilgroede dele af Vårholm og Klosterholm, at vegetationen er så høj, at den forhindrer redeanbringelsesmuligheder for engfugle. Der haves ingen data til belysning af, om rørskoven på Vårholm spredes på bekostning af den lavere engvegetation. Stigningen i antallet af græssende gæs på lokaliteten kunne antyde, at det måske næppe er tilfældet.

Det er derimod formentlig de store bestande af måger, særligt Sølvmåge, som er hovedårsagen til, at der yngler så få egentlige engfugle på Holmene. Det ser dog ud til, at Rødben på Startøtterne formår at klare sig, formentlig fordi vegetationsstrukturen på denne ø giver arten bedre redeanbringelsesmuligheder (Rødben skjuler sin rede i græstuer. Det er påfaldende, at det også er på denne ø, at de sårbare arter Engrylle og Brughane senest er fundet ynglende – disse arter har krav til redeanbringelse, som ligner Rødbens).

Fig. 24

Skarvkolonien på Vårholm maj 2008, store unger i rederne.

Fig. 25

Skestorkekolonien i rørskoven på Vårholm maj 2008, store unger i rederne.

Forslag til forvaltningstiltag:

Holmene i Nibe Bredning præges aktuelt for en stor dels vedkommende af åben engvegetation, som opretholdes ved gåsegræsning i stedet for kreaturgræsning. Det er sandsynligt, at (gen)etablering af kreaturgræsning med tiden ville give en anderledes vegetationsstruktur, med mere tuedannelse og dermed bedre redeanbringelsesmuligheder for vadefugle. Det skal dog pointeres, at vegetationsdækket mange steder er spinkelt, og for højt græsningstryk ville kunne medføre større vegetationsløse partier.

En generel betragtning er, at det vil kræve store ressourcer at genetablere kreaturgræsning som driftsform på øerne. Et særligt dyrt hensyn formodes at være etablering af drikkevand til kreaturerne. Ønskes det alligevel gennemført, vil det for hver enkelt holm være nødvendigt med et særligt studium for at beregne omkostningerne og hvorvidt det praktisk/logistisk er muligt.

Endelig skal det præciseres, at en effekt i form af målbart større engfuglebestande næppe vil kunne forventes, med undtagelse af Klosterholm/Startøtterne.

På **Hornsgård Holm** forekommer der ikke at være noget stort behov for kreaturgræsning, øen er præget af lav vegetation.

På **Vårholm/Kyø Holm** kan kreaturgræsning iværksættes efter yngletiden (fra 15. juli). Hvis græsningen starter tidligere, kan det ikke undgå at medføre nedtrampning af mange fugleunger. Da den tagrørs-dominerede del af øen giver dækning for Danmarks største ynglekoloni af Skestork, bør øen inddeles i flere forvaltningsenheder, hvis en genoptagning af kreaturgræsning sættes i værk. Evt. kunne man vælge at afgræsse de sydøstlige dele (Kyø Holm), og opsætte et hegn som forhindrede kreaturerne i at græsse i en beskyttelseszone rundt om området, hvor Skestorkene yngler.

Klosterholm/Startøtterne er den af holmene, hvor det synes mest oplagt at sætte ind med kreaturgræsning. Som nævnt ovenfor er det vigtigt, at kreaturgræsningen først starter efter yngletiden, af hensyn til de

mange kolonirugende fugle på øen. Det er sandsynligt, at græsning af især den tilgroede zone på Klosterholm (øens vestlige del), hvor der aktuelt kun yngler få fugle, ville kunne give en vegetationsstruktur, som kunne tiltrække flere engfugle, og måske også en genopblomstring af øens betydning som ynglelokalitet for Hættemåge (i starten af 1990'erne ynglede op til 30.000 par Hættemåger på denne ø. Hættemåge er en vigtig "katalysator-art", som ofte tiltrækker andre mere sårbare ynglefuglearter).

For alle holmene gælder det, at en fortsat nøje overvågning og indsats ved konstateret tilstedeværelse af rovdyr må fortsætte, hvis øernes værdi som ynglefuglelokaliteter skal fastholdes. Hidtil har der i et samarbejde mellem DOFs artscaretaker for Skestork og Skov- og Naturstyrelsen hvert år i februar eller i hårde vintre efter isens forsvinden været gennemført en eftersøgning af spor af ræv på Vårholm/Kyø Holm. Hvis der under disse eftersøgninger er konstateret ræv på øen, er der arrangeret rævejagter med lokale jægere for at eliminere problemet.

Hidtil har en sådan praksis først og fremmest fundet sted på Vårholm/Kyø Holm, men ifølge vildtkonsulent Anton Linnet skal overvågningen fortsat også foregå på Klosterholm/Startøtterne, hvilket må bifaldes, da denne øs potentiale som ynglelokalitet for kolonirugende arter også kun kan udfoldes fuldt, hvis øen holdes fri for rovdyr.

Prioriteringer	indsats		
	stor	lille	ingen
Rydning			x
Hegning			x
Hydrologi			x
Græsning	x	/	x

Fig. 26

Vandfyldt pande i strandengen på Startøtterne. Lokaltiteten huser af engfugle en del ynglende Rødben.

Tabel 2

Registrerede lokaliteter i område 2, holmene i Nibe Bredning. HGH=Hornsgård Holm, VKH=Vårholm/Kyø Holm, KLH=Klosterholm/Startøtterne.

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/hydrologi	Læhegn/træer	Præ-dation
HGH_01	1367	9,33	1-30	Naturlig strandeng. Mange urter, lidt tagrør i små klumper. Visse dele af øen meget nedbidt af gæs. Ikke stort behov for græsning. Store pander, på registreringstidspunktet udtørrede. Ynglekoloni for især måger, Strandskade og få Klyder.	-	Bliver ikke græsset (det er længe siden, øen har været græsset af kreaturer).	Intet hegn.	Nej.	Nej.	-
VKH_01	4790	78,57	0-100	Naturlig strandeng og rørskov. Den østlige del er meget nedgræsset af gæs, og der er større partier præget af urter og sårbar vegetation, med helt vegetationsløse flader indimellem. Andre dele af strandengen mod øst er en tuet græseng, med vegetationshøjde 2-20 cm.	-	Bliver ikke græsset (det er længe siden, øen har været græsset af kreaturer).	Intet hegn.	Øen er gennemskåret af mange gamle drængrøfter, som alle på registreringstidspunktet var helt tørre.	Nej.	-
KLH_01	3866	33,06	5-70	Strandengsø med store fuglekolonier. Dele af øen - mod Ø - delvist græsset af gæs, men ikke så tæt som på Vårholm og Hornsgård Holm. Tuet strandeng med god struktur og relief, veg. højde 5-50 cm, ikke så tør som de andre holme, stadig vandfyldte pander.	-	Bliver ikke græsset (det er længe siden, øen har været græsset af kreaturer).	Intet hegn.	Nej.	Nej.	-

Fig. 27

Hættemågekoloni på Startøtterne.

Fig. 28

Naturlig strandeng under tilgroning, Startøtterne. Panden i forgrunden er uden stående vand, men stadig fugtig.

3. Engene ved Binderup Ås udløb

(besøgt 27/5)

Yngletal:

	2008	tidligere
Strandskade	3 par	1980: 12
Klyde	0	1980: 4, 1983: 0-2
Stor Præstekrave	3 par	1983: 3
Lille Præstekrave	1 par	?
Vibe	2 par	1983: 13-14
Engryle	0	0
Stor Kobbersneppe	0	1980: 2
Rødben	9 par	1980: 7

Registreringerne af ynglefugle i 2008 afslørede ikke store tætheder eller sårbare arter i dette engområde. Heller ikke historiske oplysninger antyder at området skulle være særligt værdifuldt for engfugle. Tidligere har her ynglet Stor Kobbersneppe, men det er mange år siden.

Fig. 29

Fordeling af territorier af ynglende engfugle i område 3, engene ved Binderup Ås udløb, maj 2008.

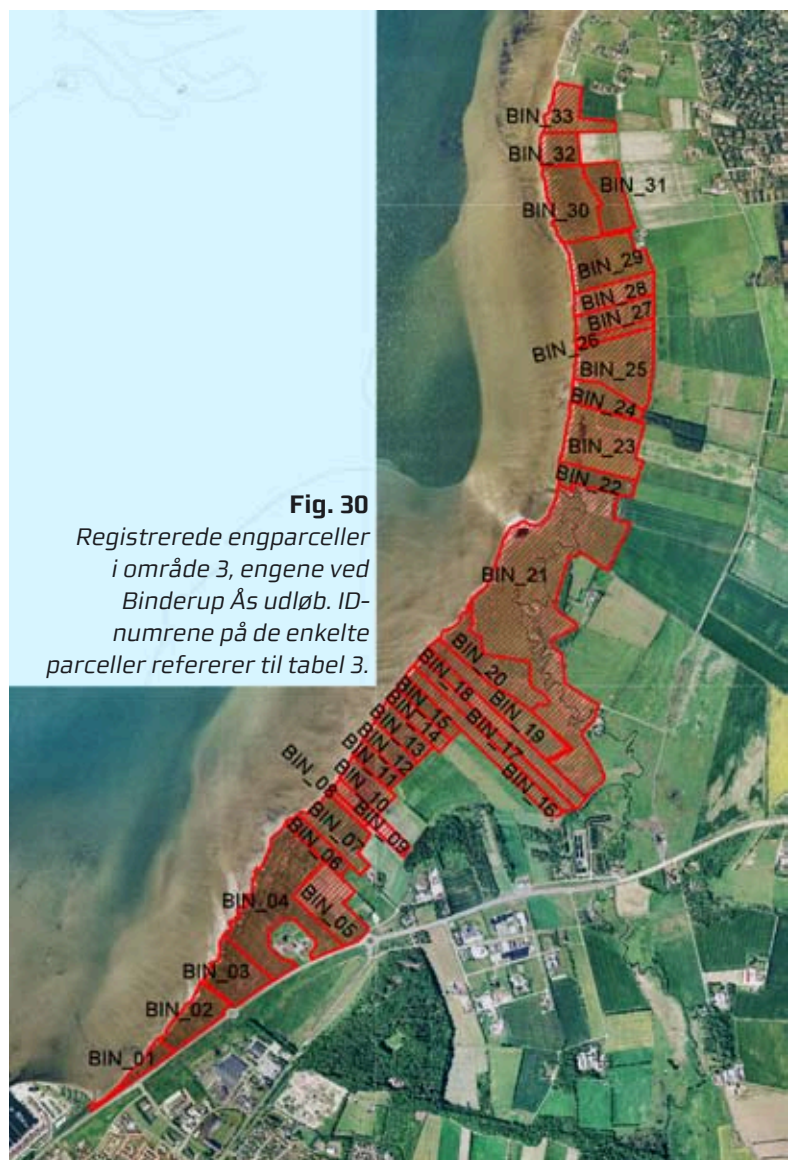

Fig. 30

Registrerede engparceller i område 3, engene ved Binderup Ås udløb. ID-numrene på de enkelte parceller refererer til tabel 3.

Aktuel tilstand:

Engene i dette område strækker sig fra Nibe i sydvest til Klitgårds Fiskerleje i nordøst. Generelt fremstår de fleste af engparcellerne smalle og tilgroede, og engene er gennemskåret af talrige drækanaler, hvoraf fem på registreringstidspunktet var nyligt opgravede. Området er ret heterogent, med stor variation i driften og tilstanden af de enkelte parceller.

Da vi besøgte området var engene meget udtørrede. Næsten alle pander var således tørlagt, også i områderne med den bedst bevarede engstruktur (parcel BIN_01 - BIN_03 og parcel BIN_23 - BIN_32).

Den vestligste del af strandengene (parcellerne BIN_01 - BIN_03) er i strukturen meget velegnet til engfugle, på grund af at engen fremstår tuet og med mange små pander, der dog var udtørrede under vores gennemgang. Disse parceller er præget af et stort antal små tværgående grøfter. I dette område ynglede 3 par Rødben og 1 par Lille Præstekrave.

Hele den centrale og østlige del af engområdet kan ikke betragtes som ideelt for ynglende Engryler, da engstrukturen var for ensartet og konturløs, med manglende pander og loer. Kun parcellerne BIN_29 - BIN_30 var umiddelbart egnede, men engene og panderne var totalt udtørrede.

Det var påfaldende, at hele området mellem parcellerne BIN_05 og BIN_14 var ret tilgroet, med en vegetationshøjde på >20 cm. Kun parcel BIN_07 var kortgræsset (5-15 cm).

Parcellerne umiddelbart vest for Binderup Ås udløb er meget smalle, men kortgræssede.

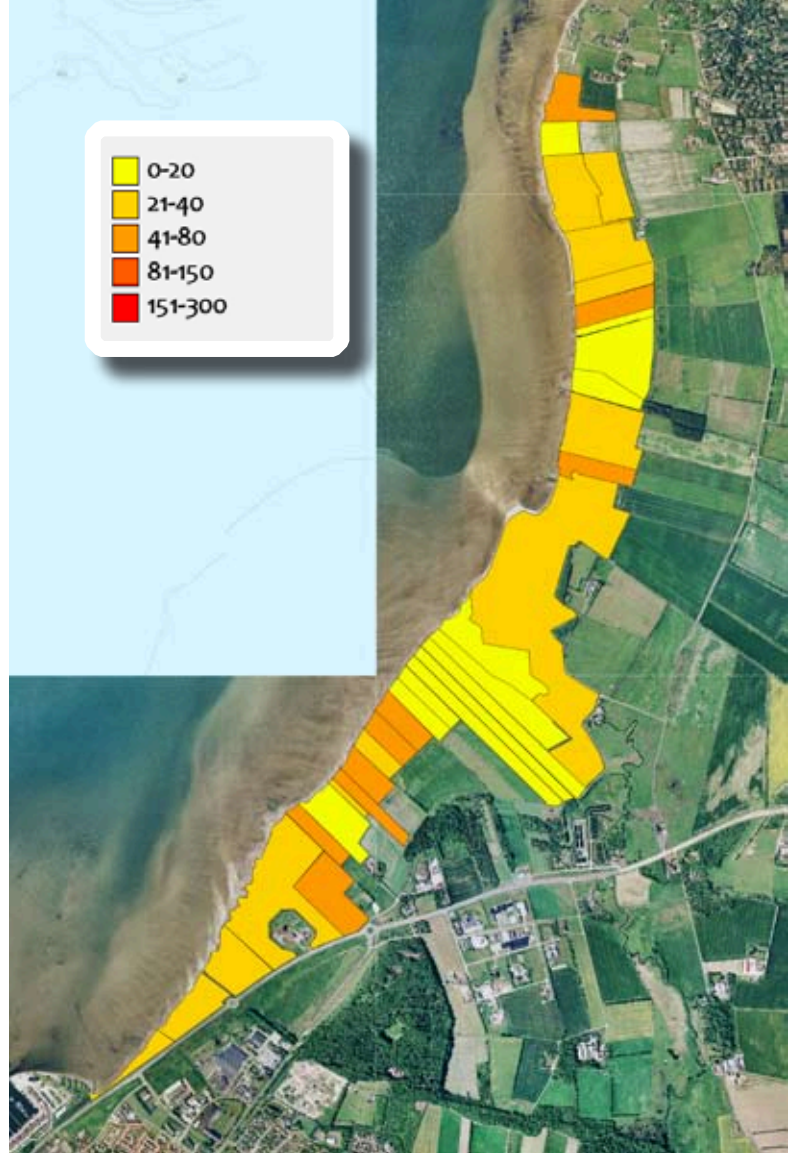
Fem drækanaler var ved gennemgangen nyligt opgravede, hvilket bevirkede en effektiv dræning af engene. Alle fandtes vest for Binderup Ås udløb (se tabel 3).

Engen, der omkranser Binderup Å og dens udløb (parcel BIN_21), fremstår frodig og fugtig, botanisk afvekslende, men er ikke at karakterisere som egentlig engrylehabitat. Lokaltiteten har "ferskengskarakter" og virker umiddelbart mere egnet som habitat for eksempelvis Dobbeltbekkasin.

Øst for Binderup Ås udløb blev de fleste engparceller bredere, og generelt var der tale om ganske fornuftige vegetationshøjder, dog med en tendens til tilgroning (5-30 (40) cm).

Tætheden af ynglefugle var meget lav. Således registreredes blot 2 par Viber og 1 par Strandskade på strækningen mellem parcel BIN_04 og BIN_20. De fleste ynglefugle fandtes på parcel BIN_01 - BIN_3 (se ovenfor) samt parcel BIN_23 - BIN_32 med 5 par Rødben og 2 par Strandskader.

Kreaturafgræsningen var begrænset til 149 kreaturer og 4 heste på 11 parceller, ud af 33 mulige. Heraf var langt de fleste på engparceller omkring Binderup Ås udløb samt øst herfor. Det samlede areal er 156 ha.

Fig. 31

Vegetationshøjde (i cm) på de registrerede parceller i område 3, engene ved Binderup Ås udløb.

Fig. 32

Strandengene akkurat øst for Nibe har en god struktur med tuer, pander og loer. Et udpræget problem er en hurtig udtørring af panderne, ligesom, især i de vestligste dele, tilgroning af tagrør.

De vestligste engstykker er tillige meget smalle og støder op til en stærkt trafikeret vej, hvorfor de næppe er at betragte som de mest potentielle områder for ynglende Engryle i fremtiden.

Imidlertid kunne bedre afgræsning samt etablering af stigbord ved udløbet af drængrøfter resultere i en optimalt udseende strandeng, med fugtige pander.

Lokaliteten ville givetvis tiltrække en række strandengsfugle som Strandskade, Stor Præstekrave og Rødben.

Endvidere vil det, formidlingsmæssigt, være et godt udstillingsvindue på grund af nærheden til Nibe.

Trusler:

Tilgroning er en akut trussel for engenes funktion som yngleområde; 12 parceller var på registreringstidspunktet i en tilstand af kritisk tilgroning med en vegetationshøjde på >20 cm.

Talrige grøfter bevirker en effektiv dræning af engene, som generelt er meget tørre.

Under gennemgangen blev der noteret Musvåger, der bl.a. musede over lokalitetens inderste dele, tæt op af landbrugsarealer, og som sandsynligvis var ynglefugle i baglandet. Desuden noterede vi musende Tårnfalk over engene i den vestligste del.

En ræv iagttoges, og på vadefladerne sås tillige spor.

Fig. 33

Området er meget præget af opgravede grøfter, der afvander engene.

Forslag til forvaltningstiltag:

For at imødegå de meget tørre forhold bør der etableres foranstaltninger, således at der kan holdes på vandet længere, f.eks. ved hjælp af stigbord i de mange drækanaler (og evt. visse af loerne). Det gælder særligt i parcellerne BIN_01 - BIN_03 som har talrige pander og snoede småloer, og hvor en opretholdelse af fugtighed på engene i ynglesæsonen ville betyde en forøgelse af områdets værdi for ynglefugle.

Tilgroningen af det store antal engparceller bør modvirkes hurtigst muligt med et større antal kreaturer, evt. suppleret af en sensommerslåning (efter 15. juli).

Samgræsning af kreaturer er vurderet som oplagt mellem parcellerne BIN_11 - BIN_13, BIN_16 - BIN_20, BIN_25 - BIN_29 samt BIN_30 - BIN_32, for at genskabe bredere, mere sammenhængende områder med engkarakter, og få nedgræsset vegetationen langs kanterne

af drængrøfterne og nedtrampet grøfterne. Derved vil grøfternes drænende effekt også mindskes på naturlig vis med tiden.

Prioriteringer	indsats		
	stor	lille	ingen
			x
Rydning			x
Hegning		x	
Hydrologi	x		
Græsning	x		

Formidling:

Hjørnet med parcellerne BIN_01 - BIN_03 kan fremhæves som et strandengsområde med potentielle kvaliteter i formidlingsøjemed. Lokaltiteten ligger tæt på Nibe, og folk vil let kunne tage sig dertil, bl.a. er der en parkeringsplads lige op ad hovedvejen mellem Nibe og Aalborg.

Her kan publikum få nærkontakt med bynære flotte strandenge, græssende kreaturer og heste samt ynglende vadefugle.

For at en sådan formidling kan være vellykket, er

det nødvendigt at en kontinuerlig afgræsning sikres. Desuden vil engene fremstå mere fugtige og indbydende, hvis der iværksættes tiltag til at holde på vandet på strandengene, eksempelvis ved hjælp af stigbord.

Informationstavler med info om engpleje, engfugle og fjordliv kan glimrende placeres enten på parkeringspladsen eller i strandkanten for enden af grusvejen. Beplantningen rundt om parkeringspladsen bør fjernes, så publikum har frit udsyn til engene, eller alternativt kan beplantningen udnyttes som skjul for et fugletårn.

Fig. 34

Engen som omkranser Binderup Ås udløb fremstår fugtig, frodig og botanisk divers. Lokaltitets karakteristika peger på, at den kunne have potentiale for arter som Dobbeltbekkasin, Rødben og eventuelt Brushane.

Fig. 35

Eksempel på en drængrøft, der er blevet sløjft, og hvor græssende kreaturer efterhånden har trampet brinkerne ned og ædt tagrørene.

Fig. 36

Nordøst for Binderup Ås udløb er de fleste engstykker ret brede, og generelt er der tale om ganske fornuftige vegetationshøjder.

Tabel 3

Registrerede engparceller i område 3, Stavn, Barmer og Valsted Enge. ID-numre på parcellerne refererer til Fig. 30.

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/hydrologi	Læhegn/træer	Præ-dation
BIN_01	946	1,44	20-40	Græsset eng, tuet, på registreringstidspunktet meget tør.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Gennemskåret af tørre dræn-grøfter, samt større grøft mod BIN_02.	Nej.	-
BIN_02	883	3,55	20-40	Græsset eng, tuet, på registreringstidspunktet meget tør.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Gennemskåret af tørre dræn-grøfter, samt større grøfter mod tilstø-dende parceller.	Støder op til P-plads, som er omkranset af træer.	-
BIN_03	885	4,18	20-40	Græsset eng, tuet, på registreringstidspunktet meget tør.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Gennemskåret af tørre dræn-grøfter, samt større grøfter mod tilstø-dende parceller.	Støder op til P-plads, som er omkranset af træer.	-
BIN_04	2457	12,83	20-40	Græsset eng, tuet, på registreringstidspunktet meget tør.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Gennemskåret af tørre dræn-grøfter, samt større grøfter mod tilstø-dende parceller	Nej.	-
BIN_05	1021	5,26	20-60	(Tidligere?) græsset eng, fremstår tilgroet, meget fugtigt område inderst (gul iris, kæruld).	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Gennemskåret af grøfter.	Støder op til læhegn mod Ø.	-
BIN_06	754	2,03	20-50	(Tidligere?) græsset eng, en vis tilgroning med tagrør.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider.	Nej.	-
BIN_07	996	4,31	5-15	Græsset eng, på registrerings-tidspunktet meget tør.	-	12 kreaturer.	Hegnet ført ud så kreaturerne græsser til fjordbredden.	Grøfter langs begge sider.	Nej.	-
BIN_08	479	0,52	20-40	Græsset eng.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider. Den mod N er nyoprenset.	Nej.	-
BIN_08	479	0,52	20-40	Græsset eng.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider. Den mod N er nyoprenset.	Nej.	-
BIN_09	935	2,08	20-60	(Tidligere?) græsset eng, inderste del tilgroet	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider, nyoprensede.	Støder op til skov inderst.	-
BIN_10	690	2,41	20-50	Græsset eng, fugtig, delvist tilgroet.	(+)	5 kreaturer.	Parcellen indhegnet.	Grøfter langs begge sider, nyoprensede.	Nej.	-
BIN_11	600	1,71	20-40	Fugtig græsset eng. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og BIN_12 + BIN_13.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider. Den mod S er nyoprenset.	Nej.	Ræv (spor).
BIN_12	655	2,06	20-50	Græsset eng, fugtig, delvist tilgroet. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og BIN_11 + BIN_13.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider.	Nej.	-

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/ hydrologi	Læhegn/ træer	Præ- dation
BIN_13	711	2,41	20-50	Græsset eng, fugtig, delvist tilgroet. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og BIN_11 + BIN_12.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider.	Nej.	-
BIN_14	746	2,06	5-15	Græsset eng, på registrerings-tidspunktet tør.	(+)	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider.	Nej.	-
BIN_15	749	1,87	5-15	Græsset eng, på registrerings-tidspunktet tør.	-	7 kreaturer.	Parcellen indhegnet.	Grøfter langs begge sider. Den mod N er nyoprenset.	Nej.	-
BIN_16	1831	4,58	5-15	Græsset eng, på registrerings-tidspunktet tør. Inderste halvdel er kulturgræs. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og BIN_17 -BIN_20.	(+)	20 kreaturer.	Parcellen indhegnet.	Grøfter langs begge sider, nyoprensede.	Nej.	-
BIN_17	1866	3,98	5-15	Græsset eng, på registrerings-tidspunktet tør. Inderste halvdel er kulturgræs. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og BIN_16 + BIN_18-BIN_20.	(+)	10 kreaturer.	Parcellen indhegnet.	Grøfter langs begge sider. Den mod S er nyoprenset.	Nej.	-
BIN_18	1929	5,06	5-15	Græsset eng, på registrerings-tidspunktet tør. Inderste halvdel er kulturgræs. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og BIN_16 -BIN_17 samt BIN_19-BIN_20.	(+)	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider.	Nej.	-
BIN_19	1559	5,60	5-15	Græsset eng, på registrerings-tidspunktet tør. Inderste halvdel er kulturgræs. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og BIN_16 -BIN_18 samt BIN_20.	-	4 kreaturer.	Parcellen indhegnet.	Grøft langs S-siden.	Læhegn (små løv-træer) i Ø-enden af par-cellen.	-
BIN_20	1477	5,83	5-15	Græsset eng, på registrerings-tidspunktet tør. Inderste halvdel er kulturgræs. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og BIN_16 -BIN_19.	-	15 kreaturer.	Parcellen indhegnet.	Grøft langs N-siden.	Lille løvtræs-lund længst mod Ø.	-
BIN_21	4167	33,89	10-40	Græsset eng, botanisk afvek-slende og frodig.	-	32 krea-turer.	Parcellen indhegnet.	Grøft langs S-siden. Binderup Å løber gennem parcellen.	Støder op til små-skove mod Ø.	Ræv (iagt-taget).
BIN_22	861	2,50	50-70	Tilgroet eng.	-	Bliver ikke græsset.	?	Grøfter langs begge sider.	Nej.	-
BIN_23	1179	7,76	5-30	Græsset eng, på registrerings-tidspunktet tør.	-	30 kreaturer.	Parcellen indhegnet.	Grøfter langs begge sider.	Støder op til lille skov mod NØ.	-
BIN_24	764	2,64	15-20	Græsset eng, på registrerings-tidspunktet tør.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider.	Støder op til lille skov mod Ø.	-

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/ hydrologi	Læhegn/ træer	Præ- dation
BIN_25	1149	7,24	5-10	Græsset eng, på registrerings- tidspunktet tør. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og BIN_26 -BIN_29.	-	15 kreaturer.	Parcellen indhegnet.	Grøfter langs begge sider samt en grøft på tværs igennem parcellen.	Støder op til lille skov mod SØ samt spredte buske inderst langs fennen.	-
BIN_26	742	1,12	5-10	Græsset eng, på registrerings- tidspunktet tør. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og øvrige parceller BIN_25 -BIN_29.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider.	Nej.	-
BIN_27	883	3,20	20-50	(Tidligere?) græsset eng, frem- står tilgroet. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og øvrige parceller BIN_25 -BIN_29.	(+)	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider.	Nej.	-
BIN_28	869	3,07	15-30	Græsset eng, på registrerings- tidspunktet tør. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og øvrige parceller BIN_25 -BIN_29.	(+)	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider.	Nej.	-
BIN_29	1079	6,09	10-30	Græsset eng, på registrerings- tidspunktet tør. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og parcellerne BIN_25 -BIN_28.	(+)	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider.	Støder op til gårds- plads med træer.	-
BIN_30	1274	5,93	5-30	Græsset eng, på registrerings- tidspunktet tør. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og parcellerne BIN_31 -BIN_32.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider.	Nej.	-
BIN_31	895	3,70	15-30	Græsset eng, på registrerings- tidspunktet tør. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og parcellerne BIN_30 og BIN_32.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Grøfter langs begge sider.	Nej.	-
BIN_32	593	2,21	5-20	Græsset eng, på registrerings- tidspunktet tør. Der kunne med fordel etableres samgræsning mellem denne parcel og parcellerne BIN_30 -BIN_31.	-	7 kreaturer.	Parcellen indhegnet.	Grøfter langs begge sider.	Nej.	-
BIN_33	963	3,26	20-50	Græsset eng, delvist tilgroet.	-	4 heste.	Parcellen indhegnet.	Grøfter langs begge sider.	Nej.	-

4. Nørholm Enge

(besøgt 28/5 og 18/6)

Yngletal:

	2008	tidligere
Strandskade	11 par	1980: 22, 1994: 19
Klyde	0	Før 1972: 10-30, 1980: 34, 1995: 23
Hvidbrystet Præstekrave	0	Før 1972: 0-1
Vibe	10 par	1980: 40-55, 1993: 89
Engryle	2 par	1970: 5, 1972: 1, 1980: 2, 1983: 4, 1984: 5, 1993: 3, 1994: 7, 1995: 1, 2000: 4, 2002: 3, 2003: 6-7, 2004: 1-5, 2005: 7-8
Brushane	0	Før 1972: 2-3
Dobbeltbekkasin	0	1984: 1, 1994: 1
Stor Kobbersnepe	0	1969: 1
Rødben	33 par	1994: 23
Gul Vipstjert	0	1984: 10-15

Nørholm Enge huser Aalborg Kommunes største bestande af engfugle, og er det eneste sted, hvor Engryle stadig findes i 2008, med 2 par. Der har dog fundet en større bestandsnedgang sted, for så sent som i 2005 registreredes en bestand på højde med de hidtil højeste registreringer (7-8 par). Det er mange år siden andre sårbare engfugle som Hvidbrystet Præstekrave, Brushane og Stor Kobbersnepe yngede på lokaliteten.

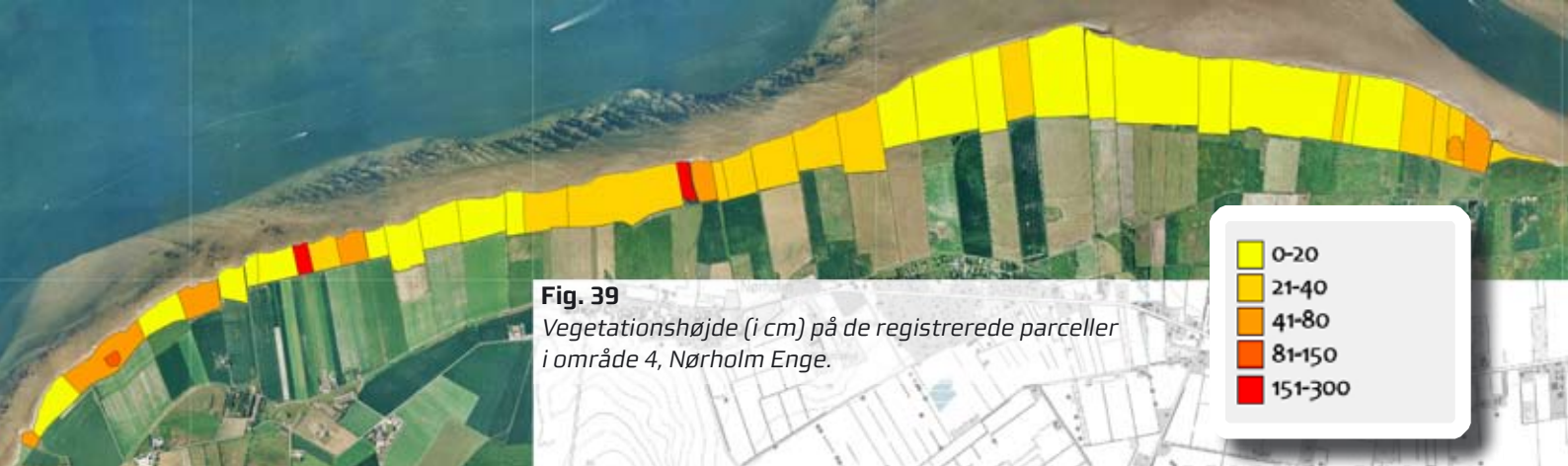

Fig. 37
Fordeling af territorier af ynglende engfugle i område 4, Nørholm Enge, maj og juni 2008.

Fig. 38
Registrerede engparceller i område 4, Nørholm Enge. ID-numrene på de enkelte parceller refererer til tabel 4.

Fig. 39

Vegetationshøjde (i cm) på de registrerede parceller i område 4, Nørholm Enge.

0-20
21-40
41-80
81-150
151-300

Aktuel tilstand:

Nørholm enge er Aalborg Kommunes største sammenhængende strandengsområde. Samlet udgør engene 266 ha. Generelt er engene fri for forstyrrende kulturelementer i landskabet, bortset fra i parcel NHE_04, hvor der findes en andedam, som er frahegnet engen (Fig. 42).

Den østlige del omkring Nørholm Hage (særligt parcellerne NHE_02 - NHE_16) er det vigtigste område for ynglefugle. Her er engen strukturelt præget af stor afveksling med et veludviklet system af brede loer og pander, hvor især loerne på registreringstidspunktet i maj var vandfyldte. Kun de inderste dele af loerne havde ikke stående vand, men var dog fugtige og mudrede. Sådanne forhold er meget vigtige for ungeførende vadefugle, bl.a. Engryle. I dette område findes kun få drængrøfter (bortset fra den store kanal Petzholts Rende). På det meste af denne strækning er "dybden" af strandengen (nord-syd) 4-500 meter, og samtidig er mange af parcellerne brede (øst-vest); flere af indhegningerne er på 15-20 ha. I dette område er der adskillige eksempler på, at tidligere smallere engparceller nu er samlet til fælles græsningsfener. Den østligste del (NHE_01 - NHE_06) har ikke været drevet i nogle år og er under tilgroning, men størstedelen af dette område var på juni-gennemgangen blevet ny-indhegnet (et fælles

hegn for parcellerne NHE_02 - NHE_05). Der var dog endnu ikke sat græssende dyr ud. I hele kerneområdet NHE_02 - NHE_16 græssede på registreringstidspunktet i maj 103 kreaturer på 127 ha. I dette område fandtes hovedparten af de registrerede ynglefugle (70% af parrene på 48% af arealet), inkl. de to par Engryler, på hver sin side af Nørholm Hage og den kanalførte bæk Petzholts Rende.

Den vestlige del af Nørholm Enge (parcel NHE_17 - NHE_44) er generelt smallere, mere homogene og temmelig tørre engparceller. Der er drængrøfter langs siderne af næsten alle parceller i dette område. Driftsstatus på de enkelte parceller er ret forskellig, og der findes både velgræssede partier og partier under tilgroning. En enkelt parcel (NHE_35) øst for Klitgård Hage har fået lov til at udvikle sig, så der i dag er pilekrat helt ud til kysten. Også vegetationsmæssigt er der stor forskel på engene; i den vestligste del er der flere parceller med stor botanisk diversitet (bl.a. orkideer). I denne del ligger de fleste af engene bag en markant strandvold, og flere af disse enge bærer præg af normalt at være meget fugtige (men var tørre i maj/juni 2008). I dette område (NHE_32 - NHE_41) var der, selv om engparcellerne er ret smalle, en mindre koncentration af ynglefugle, særligt Rødben.

Fig. 40

De østligste parceller af Nørholm Enge var tilgroede i maj 2008. Bemærk vandet i den naturlige lo.

Fig. 41

Parti fra de østligste parceller. Stærk tilgroning kræver indsats i form af slåning eller afgræsning hurtigst muligt. Bemærk endvidere den udtørrede pande.

Trusler:

I betragtning af lokalitetens betydning som yngleområde for den meget sjældne og hensynskrævende art Engryle, og på trods af nødvendigheden af kvæggræsning, kan det betragtes som en trussel, at glatte hegnstråde udgør en risiko for kollisioner med lemlæstelser og død til følge. På Tipperne er dette for nylig dokumenteret; i ynglesæsonerne 2007 og 2008 er tre ryler fra ynglebestanden (plus flere individer af andre arter) fundet med ødelagte vinger og derefter døde efter kollisioner med glatte hegnstråd (Thorup 2008 og pers. medd.).

Der blev iagttaget mange vidnesbyrd om tilstedeværelse af ræv under begge gennemgangene af engene. Flere dyr blev også iagttaget, og grævlingspor sås.

For den vestlige del af engene har mange drængrøfter en udtørrende effekt på engene, og da de er dobbelt-hegnede, giver de samtidig dækning for rovdyr.

Enkelte læhegn fører tæt på engene, og ligesom et pilekrat (parcel NHE_35) helt ude i engene giver disse mulighed for, at rovdyr og rov- og kragefugle får nemmere ved at udse sig bytte på engene.

Fig. 42

I parcel NHE_04 er der etableret et kunstigt opgravet vandhul, sandsynligvis til jagtligt formål. Vandhul og jagthytte er et forstyrrende element i det ellers intakte strandengslandskab.

Fig. 43

Parcel med ynglende Engryle, maj 2008. Bemærk den gode engstruktur, hvor engen er kreaturafgræsset og fremstår let tuet. En naturlig lo forsyner engen med fugtighed.

Fig. 45

Engryle på yngleplads, Nørholm Enge, 20. juni 2008.
Foto: Jens Vinge, Aalborg Kommune.

Fig. 44

Engryle på yngleplads, Nørholm Enge 18. juni 2008. I baggrunden Aalborgs "skyline". På grund af den højere vegetation i juni ses engens struktur ikke længere så tydeligt.

Fig. 46

Typisk engstruktur med lav græshøjde. Den naturlige lo havde på registreringstidspunktet ikke stående vand, men fremstod mudret og fugtig.

Fig. 47

Overgangen fra tilgroet til afgræsset eng er slående. Bemærk også den vandfyldte lo.

Fig. 48

Den vestlige del af engene var generelt med lav vegetation og god engstruktur, men var meget tørre.

Fig. 49

Samme bemærkning som til Fig. 48. Bemærk også de smalle, naturlige pander og små loer, der var udtørrede, bl.a. p.g.a. afvanding fra drækanalerne på tværs af engen.

Forslag til forvaltningstiltag:

I det østlige kerneområde vil det være vigtigt for fastholdelse af områdets status som optimal engfugle-habitat, at græsningen sikres på længere sigt, også på de i øjeblikket ugræssede parceller. Græsningsfencerne bør være så store som muligt for at begrænse antallet af tværgående hegnstråde, som fuglene kan flyve ind i (jf. ovenstående), for at begrænse antallet af hegns-pæle som udkigsposter for rov- og kragefugle, og for at mindske rovdyrs muligheder for dækning. I dette område er det særligt vigtigt, at dræning af engene undgås, og de få eksisterende drængrøfter bør tilkastes eller stemmes op med stigbord. Det kan overvejes at reetablere Petzholtz Rende som bæk med et naturligt forløb gennem engene, frem for den eksisterende kanalføring.

For at afhjælpe problemet med kollisioner med hegnstråde bør det for kerneområdet NHE_02 - NHE_16 overvejes helt at udskifte de eksisterende hegnstråde med en anden type, eksempelvis de bredere "vævede" tråde beregnet til hestehegn, som vadefugle har lettere ved at se og dermed undgå. De eksisterende hegn i dette område har i øjeblikket en perimeter på i alt ca. 18,5 km, men ved at samle græsningsfencerne i eksempelvis 3 indhegninger vil længden af hegnstråd kunne nedbringes til ca. 8000 m.

Også vest for Petzholtz Rende vil det i mange tilfælde være fordelagtigt at samle flere græsningsfencer, bl.a. ser det oplagt ud for fencerne NHR_15 - NHE_19, NHR_24 - NHE_25 og NHR_29 - NHE_32. I dette område bør ligeledes gøres en indsats for at højne fugtigheden på engene, hvilket kan ske både ved at etablere større indhegninger som inkluderer drængrøfter, som vil nedbrydes ved kreaturerne færdsel, og mere aktivt ved at etablere stigbord ved udløbet af grøfterne.

Der er også i den vestlige del af Nørholm Enge flere

parceller, som har ligget uden græsning i en årrække. Det er meget vigtigt at få genoptaget græsning på alle engene, så der bliver en for engfuglene indbydende habitat på hele strækningen.

Det vil være gavnligt at fjerne læhegn som fører tæt på engene, eksempelvis indenfor nærmeste 500 m. Dette er muligt, da der på det meste af strækningen kun er kulturmarker i en bred bræmme bag engene, og ikke konflikter i forhold til bebyggelse og lignende. Ligeledes bør pilekrattet på parcellen NHE_35 ryddes, og græsning genoptages på arealet.

For at holde bestanden af ræv på et lavt niveau bør der sættes ind med organiserede jagter og evt. kunstgrave i området bag engene.

Prioriteringer			
	indsats		
	stor	lille	ingen
Rydning			x
Hegning		x	
Hydrologi		x	
Græsning		x	

Formidling:

Selvom Nørholm Enge er kommunens største strandengsområde med forekomst af sårbare engfugle, er lokaliteten ikke den mest velegnede i formidlingsøjemed. Engene ligger ganske vist tæt på Aalborg, men adgangsforholdene er særdeles vanskelige, som forholdene er aktuelt.

Hvis det er et ønske at give mulighed til offentligheden for at komme ud og opleve Nørholm Enge vil det indebære, at en af adgangsvejene forbedres, og der skal etableres en P-plads bag engene, samt evt. et fugletårn. I betragtning af engfugles negative reaktion på færdsel (se bl.a. Holm & Laursen 2008), bør det undgås at etablere stiforløb ud over engene.

Fig. 50
Eksempel på en sløjfet drænkanaal, hvor kreaturer har græsset kanterne helt ned.

Fig. 51
Eng under begyndende tilgroning.

Fig. 52

Opgravet drænkanaal, hvor vandet strømmer ud, hvilket medvirker til en udtørring af engene.

Fig. 53

God engstruktur, men meget tørre enge.

Tabel 4

Registrerede engparceller i område 4, Nørholm Enge. ID-numre på parcellerne refererer til Fig. 38.

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/hydrologi	Læhegn/træer	Præ-dation
NHE_01	913	1,60	10-40	Under tilgroning, tagrør. God engstruktur med loer, trænger meget til græsning.	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Støder op til stor drængørft mod V.	Nej.	-
NHE_02	880	4,12	20-60	Under tilgroning, tagrør. God engstruktur med loer, trænger meget til græsning.	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn i maj, men under besøget i juni var nyt hegn opsat, som samlede parcellerne NHE_02-NHE_05.	Støder op til stor drængørft mod Ø.	Nej.	Ræv (spor), grævling (spor).
NHE_03	419	1,11	20-60	Andedam med jagthytte.	-	Bliver ikke græsset.	Hegnet fra engen.	Nej.	Nej.	-
NHE_04	1159	2,12	20-40	Tidligere græsset, men har næppe været græsset de seneste par år. God engstruktur med loer, trænger meget til græsning.	-	Bliver ikke græsset.	Forfaldne hegn i maj, men under besøget i juni var nyt hegn opsat, som samlede parcellerne NHE_02-NHE_05.	Nej.	Nej.	-
NHE_05	877	3,07	20-40	Tidligere græsset, men har næppe været græsset de seneste par år. God engstruktur med loer, trænger meget til græsning.	-	Bliver ikke græsset.	Forfaldne hegn, i maj, men under besøget i juni var nyt hegn opsat, som samlede parcellerne NHE_02-NHE_05.	Nej.	Grænser op til krat bag diget (i SV-hjørne af parcellen).	-
NHE_06	1131	6,86	20-40	Tidligere græsset, men har næppe været græsset de seneste par år. God engstruktur med loer, trænger meget til græsning.	-	Bliver ikke græsset.	Forfaldne hegn mod Ø.	Nej.	Grænser op til krat/skov bag diget.	-
NHE_07	1369	11,18	5-10	Græsset eng med god struktur, delvist vandfyldte loer (tørre på indre dele). Meget fin græsningstilstand. Fennen har tidligere været delt af flere hegn på langs.	(+)	4 kreaturer.	Mod Ø enkelt-hegn (forfaldent dobbelthege en del af strækningen), mod V dobbelthege.	Nej.	Grænser op til krat bag diget (i SØ-hjørne af parcellen).	-
NHE_08	935	2,42	2-10	Hårdt græsset eng, nedtrampet. Med så stor kreaturtæthed er dyrene lukket ud for tidligt.	+	35 kreaturer (har adgang til kulturgræsmark bag diget).	Mod Ø dobbelthege. Mod V enkelt-hege.	Nej.	Nej.	-
NHE_09	924	2,35	30-40	Ugræsset, med etableret rørskov både yderst og inderst på fennen (med Sivsanger i sidstnævnte tilfælde). Trænger meget til græsning.	+	Bliver ikke græsset.	Enkelthege mod Ø, forfaldent hege mod V.	Nej.	Nej.	-
NHE_10	2125	24,90	5-20	Græsset eng, men måske ikke græsset sidste år, lidt "lodden" på visse strækninger. Den store lo som gennemløber fennen er tør i øjeblikket. En vandfyldt lo inderst er delvist heget fra.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Delvist forfaldent hege mod Ø, mod V dobbelthege (1½ m mellem hegene). Kulturgræsmark bag fennen i vestenden, som dyrene tilsyneladende har adgang til, når der bliver græsset.	Nej.	Nej.	Ræv (set).

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/ hydrologi	Læhegn/ træer	Præ- dation
NHE_11	1291	8,23	2-10	Græsset eng, i øjeblikket meget tør. En tør grøft på inderste del har tidligere delt fennen, men der bliver nu græsset ned til grøften, som nedbrydes og næppe har nogen større drænende effekt.	+	17 kreaturer.	Dobbeltheegn mod Ø (1½ meter mellem hegnene), dobbeltheegn mod V.	En tør, delvist nedtrampet grøft ned gennem fennen.	Nej.	-
NHE_12	1945	21,70	5-15	Græsset eng med god struktur med pander og loer, tuer. Tør i øjeblikket, bortset fra den store pande midt på parcellen. Gamle grøfter igennem fennen er tørre og nedtrampede, har næppe nogen større drænende effekt. Kreaturerne nok lukket ud for tidligt.	+	26 kreaturer.	Dobbeltheegn mod Ø, mod V forfaldent hegn, så kreaturerne kan gå ind på NHE_13.	Flere tørre, delvist nedtrampede grøfter (inkl. mod V, afgrænsende til parcel NHE_13).	Nej.	Ræv (set) ½ km bag fennen.
NHE_13	1320	7,68	5-15	Græsset eng med god struktur og relief, mange små loer. Tørt i øjeblikket.	+	26 kreaturer (samme som på NHE_012).	Forfaldent hegn mod Ø, mod V enkeltheegn.	Grøften mod Ø er delvist nedtrampet og tør, mod V løber en delvist vandfyldt drængrøft (Petzholts Rende).	Nej.	Ræv (spor).
NHE_14	1637	16,20	5-15	Græsset eng.	+	21 kreaturer.	Parcellen er indhegnet	Mod Ø Petzholts Rende, mod V mindre grøft.	Nej.	Ræv (spor).
NHE_15	1232	7,52	10-30	Græsset eng, god struktur og relief. Der kunne med fordel etableres fælleshegn for parcellerne NHE_15 - NHE_19.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Langs begge sider.	Nej.	-
NHE_16	1288	7,93	5-15	Græsset eng. Der kunne med fordel etableres fælleshegn for parcellerne NHE_15 - NHE_19.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Langs begge sider. Udløbet af grøften mod V er tilsandet.	Nej.	Ræv (spor).
NHE_17	1544	14,70	5-10	Græsset eng. Der kunne med fordel etableres fælleshegn for parcellerne NHE_15 - NHE_19.	+	37 kreaturer.	Parcellen er indhegnet	Langs begge sider. Udløbet af grøften mod Ø tilsandet. Grøften mod V er nyoprenset.	Nej.	-
NHE_18	1151	7,43	5-20	Græsset eng. Der kunne med fordel etableres fælleshegn for parcellerne NHE_15 - NHE_19.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Langs begge sider - begge grøfter nyoprensedede.	Nej.	-
NHE_19	1301	9,48	5-30	Græsset eng. Yderste del mere kortgræsset (op til 15 cm). Der kunne med fordel etableres fælleshegn for parcellerne NHE_15 - NHE_19.	+	40 kreaturer.	Parcellen er indhegnet	Langs begge sider - begge grøfter nyoprensedede.	Nej.	-
NHE_20	1084	7,02	5-40	Græsset eng. Vegetationshøjde meget varierende; yderste fjerdedel mere kortgræsset (op til 10 cm), inderste del 30-40 cm.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Langs begge sider - mod Ø er grøften nyoprenset.	Nej.	-
NHE_21	1079	6,89	5-30	Græsset eng.	+	7 kreaturer.	Parcellen er indhegnet	Langs begge sider.	Nej.	-
NHE_22	860	4,25	5-30	Græsset eng.	+	18 kreaturer.	Parcellen er indhegnet	Langs Ø-siden.	Nej.	-
NHE_23	607	1,50	20-40	(Tidligere) græsset eng.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Langs V-siden	Enkelte buske langs grøften mod V.	-

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/ hydrologi	Læhegn/ træer	Præ- dation
NHE_24	702	2,84	40-50	(Tidligere) græsset eng.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Langs begge sider.	Nej.	Ræv (spor).
NHE_25	616	1,63	100-200	Høje tagrør og enkelte pilebuske, Sivsangere og Kærsanger konstateret.	-	Bliver ikke græsset.	?	Langs Ø-siden.	En lund bag par- cellen, og spredt op- vækst af pilebuske.	-
NHE_26	1883	17,97	10-40	Frodig og fugtig græsset eng med kæruld. Der kunne med fordel etableres fælleshegn for denne parcel og NHE_27.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Større grøft langs V-siden. En grøft som tidligere har dannet skel mellem to parceller går igennem denne fenne, og bliver nedtrampet af kreaturerne.	En del mindre spredte træer i et hegn bag parcellen.	-
NHE_27	1029	5,82	5-30	Græsset eng. Der kunne med fordel etableres fælleshegn for denne parcel og NHE_26.	+	24 kreaturer	Parcellen er indhegnet.	En større grøft langs Ø-siden, og flere mindre grøfter går igennem den græssede eng, heraf en som er nyoprenset.	Enkelte træer bag parcellen.	-
NHE_28	724	2,71	5-15	Græsset eng.	+	20 kreaturer.	Parcellen er indhegnet.	En større grøft langs V-siden.	Nej.	-
NHE_29	1047	6,23	5-20	Græsset eng, tør og tuet. Der kunne med fordel etableres fælleshegn for parcellerne NHE_29 - NHE_32.	+	10 kreaturer.	Parcellen er indhegnet.	En større grøft langs Ø-siden, en mindre langs V-siden.	Nej.	-
NHE_30	935	5,40	5-20	Græsset eng, tør og tuet. Der kunne med fordel etableres fælleshegn for parcellerne NHE_29 - NHE_32.	+	6 kreaturer.	Parcellen er indhegnet.	Langs begge sider.	Nej.	-
NHE_31	974	5,35	5-20	Græsset eng, tør og tuet. En pande i engen knastør på besøgstidspunktet. Der kunne med fordel etableres fælleshegn for parcellerne NHE_29 - NHE_32.	(+)	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Langs begge sider, grøften mod V nyoprenset.	Nej.	-
NHE_32	589	1,96	5-20	Græsset eng, tør og tuet. Der kunne med fordel etableres fælleshegn for parcellerne NHE_29 - NHE_32.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Langs begge sider, grøften mod Ø nyoprenset.	Nej.	Ræv (spor).
NHE_33	687	2,94	40-50	Tidligere græsset eng, meget tilgroet. God struktur, udtørrede pander.	+	Bliver ikke græsset.	?	Langs Ø-siden.	Nej.	-
NHE_34	696	2,95	5-40	Græsset eng. Vestlige del har formentlig ikke været græsset nogle år, men græsning genop- taget indenfor seneste år. Denne del stærkt præget af tagrør, vegetationshøjde 10-40 cm. Øst- lige del fint græsset med god struktur, veg.-højde 5-15 cm.	(+)	Foreløbigt ingen græsning i år.	Enkeltrækket hegn omkranser hele parcellen.	Nej.	Støder op til et større pilekrat (NHE_35).	-

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/ hydrologi	Læhegn/ træer	Præ- dation
NHE_35	529	1,54	100-300	Pilekrat og rørskov.	-	Bliver ikke græsset.	Har ikke været i brug længe.	Nej.	Parcellen består for en stor dels vedkommende af pilekrat.	-
NHE_36	816	3,86	5-15	Græsset eng med tuer, bærer præg af normalt at være en våd lokalitet, men i øjeblikket tør.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Enkeltrækket hegn omkranser det meste af fennen, men intet hegn imod fjorden (fjernes om vinteren?).	Langs V-siden	Støder op til et større pilekrat (NHE_35).	-
NHE_37	490	1,25	5-15	Græsset eng med tuer, bærer præg af normalt at være en våd lokalitet, men i øjeblikket tør. Rig botanik, på juni-besøget sås gøgeurter m.v.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Enkeltrækket hegn omkranser det meste af fennen, men intet hegn imod fjorden (fjernes om vinteren?).	Langs begge sider.	Nej.	-
NHE_38	704	2,92	5-15	Græsset eng med god struktur og relief, loer og tuer, men helt tør i øjeblikket. Markant strandvold.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Enkeltrækket hegn omkranser det meste af fennen, men intet hegn imod fjorden (fjernes om vinteren?).	Langs begge sider.	Nej.	-
NHE_39	827	3,99	10-50	Ugræsset, domineret af tagrør, især imod parcel NHE_40 og omkring de tre udgravede vandhuller.	+	Bliver ikke græsset.	Intet hegn på det meste af strækningen, forfaldent hegn på resten.	En grøft på Ø-siden.	Nej.	Ræv (set) i juni.
NHE_40	858	3,79	2-15	Græsset eng, god struktur, markant strandvold.	+	16 kreaturer.	Enkeltrækket hegn omkring hele parcellen (dobbetrækket mod V).	Nej.	Nej.	-
NHE_41	1672	7,17	2-50	Græsset eng, temmelig tilgroet, indslag af tagrør - har måske ikke været græsset i nogle år. Markant strandvold.	+	12 kreaturer.	Enkeltrækket hegn omkring hele parcellen (dobbetrækket mod Ø).	Nej.	Nej.	-
NHE_42	294	0,58	100-150	Rørskov med Rørspurv, Rørsanger, Sivsanger og Kærsanger.	-	Bliver ikke græsset.	Enkeltrækket hegn adskiller rørskoven fra NHE_41.	Nej.	Nej.	-
NHE_43	944	4,32	2-20	Græsset eng, afvekslende botanisk, visse dele meget sandet. God struktur, men en lo er i øjeblikket helt udtørret, eng meget tør i det hele taget.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Enkeltrækket hegn omkranser hele parcellen.	Nej.	Nej.	-
NHE_44	339	0,78	30-70	Ugræsset, domineret af tagrør og høje urter, en udgravet dam.	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Nej.	Nej.	-

Fig. 54

Parcel i den vestlige del af Nørholm Enge nær Klitgård Hage, med en frodig og afvekslende flora, men uden ynglende engfugle.

Fig. 55

I den vestligste del af Nørholm Enge nær Klitgård Hage er der en markant strandvold mellem engen og fjorden. Flere af parcellerne her holder normalt en god fugtighed, og der var ynglende engfugle, især Rødben.

5. Vestlige Egholm

(besøgt 17/6)

Yngletal:

	2008	tidligere
Strandskade	1 par	1980: 30, 1995: 10-20
Klyde	0	1980: 23, 1995: 10-20
Vibe	2 par	1980: 85 (hele øen?), 1995: 10
Engryle	0	1970: 4, 1972: 2, 1980:1
Rødben	3 par	1980: 25 (hele øen?), 1995: 10-20

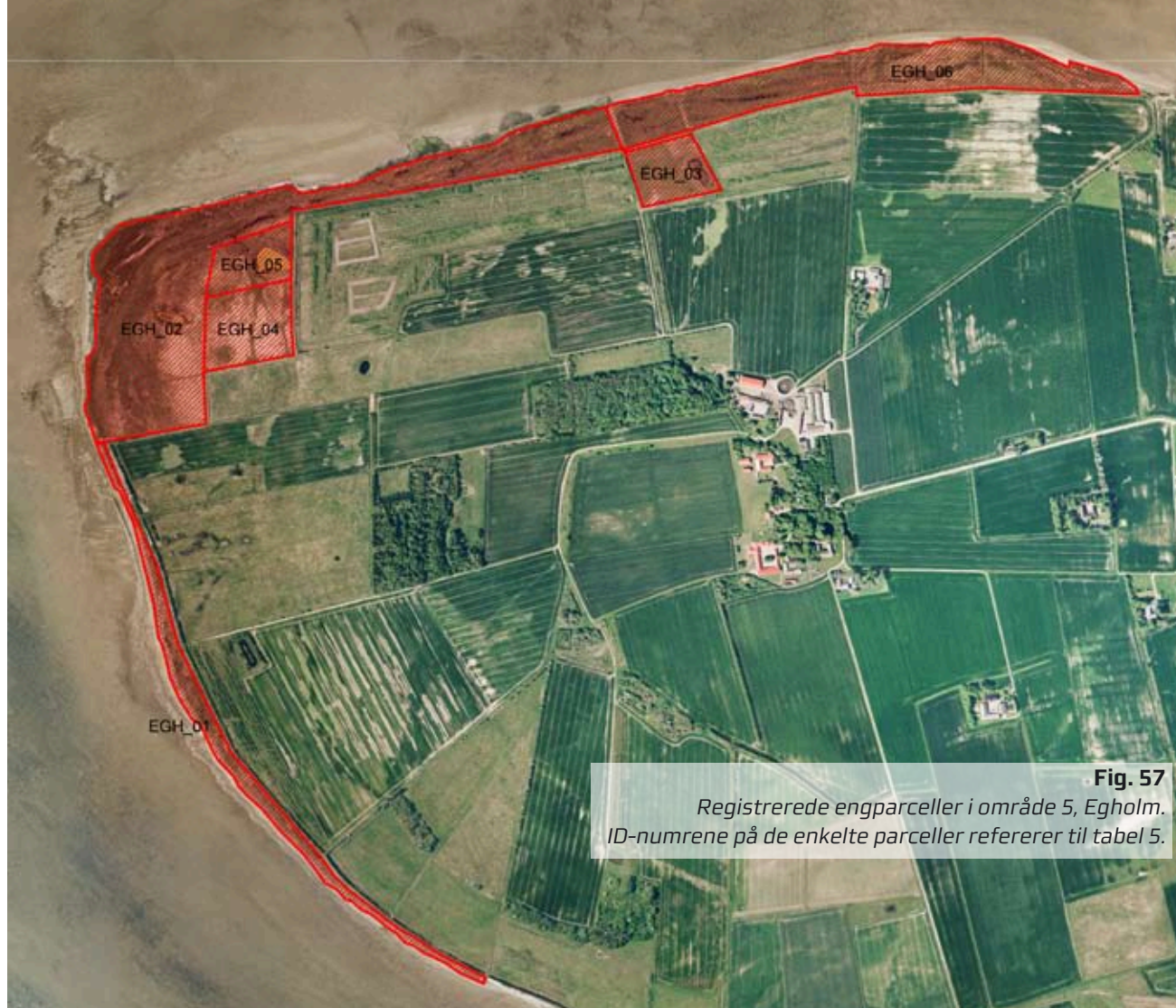
Egholms engfuglesamfund er ret fattigt, og der blev i 2008 registreret små tal af få arter. Tidligere har engene her huset Engryle, men det er mange år siden.

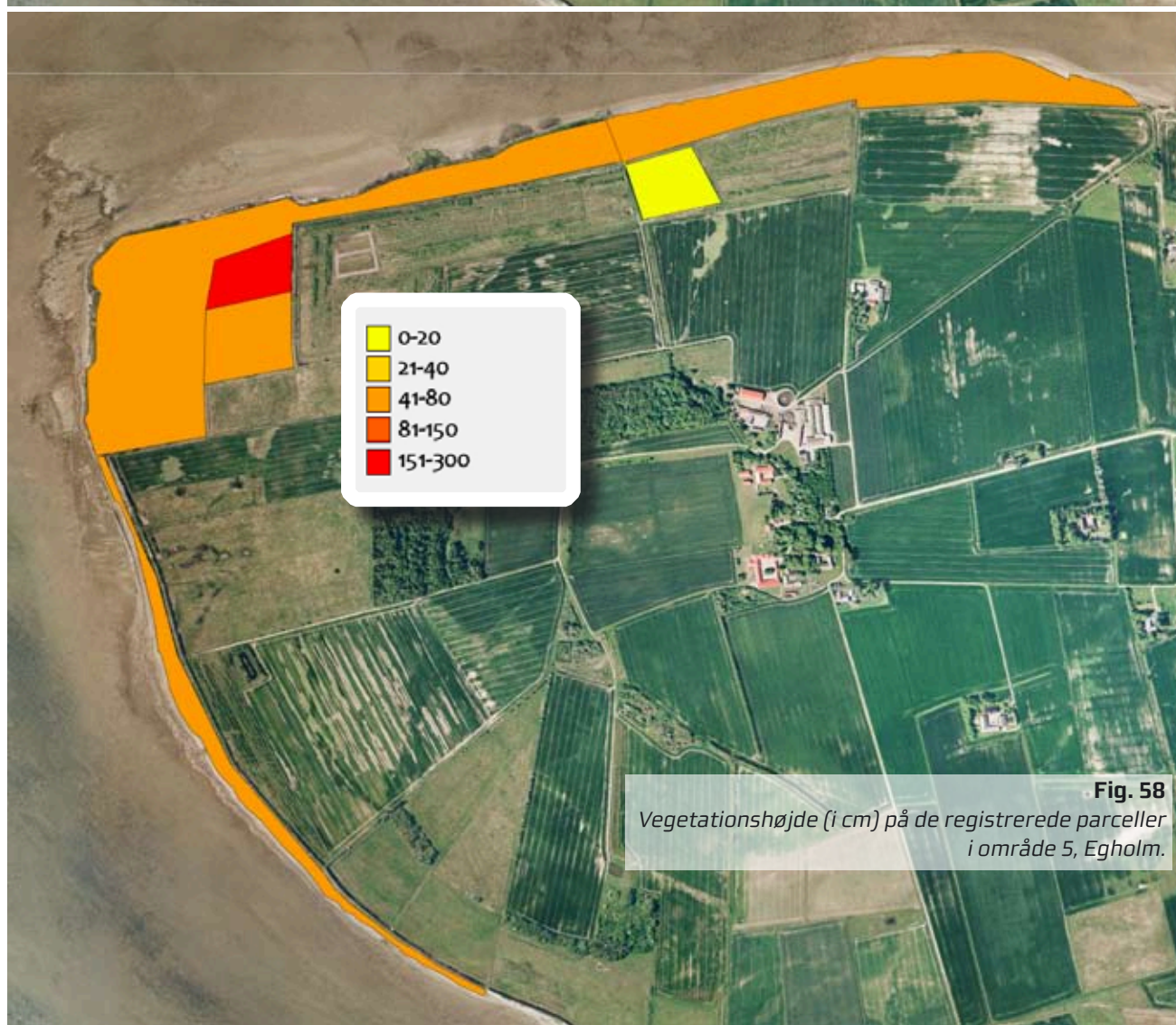
Fig. 56

Fordeling af territorier af ynglende engfugle i område 5, Egholm, juni 2008.

Fig. 57
 Registrerede engparceller i område 5, Egholm.
 ID-numrene på de enkelte parceller refererer til tabel 5.

Fig. 58
 Vegetationshøjde (i cm) på de registrerede parceller
 i område 5, Egholm.

Aktuel tilstand:

Egholms største engfuglepotentiale udgøres af strandengene langs vestsiden af øen. Engenes struktur vurderes som god for ynglende engfugle på grund af tilstedeværelse af loer og pander, der imidlertid alle var udtørrede på registreringstidspunktet.

Blot ti kreaturer afgræssede den største af engparcellerne (EGH_02), og de havde desuden mulighed for at supplere med føde på en eng bag diget (EGH_03).

Yderzonen af strandengen var frahegnet i en 5-10 meter bred zone, som var tilgroet med tagrør.

I to mindre områder tæt op ad diget på parcel EGH_06 var der slået græs allerede før 17/6, hvilket er et uheldigt tidspunkt i forhold til de ynglende engfugles fænologi.

På parcel EGH_02 var der opgravet et kunstigt vandhul, sandsynligvis for at skaffe vand til de græssende kreaturer, eller evt. til jagtlige formål (foto EGH-5). Dette kan have en uheldig indflydelse på strandengens naturlige vandregime, og bør undersøges nærmere.

Parcel EGH_06 er et strandengsområde, der vil kunne hænge naturligt sammen med parcel EGH_02, hvorfor samgræsning er en oplagt mulighed. Parcel EGH_06 var meget tilgroet, bl.a. med et del tagrør under opvækst, men engstrukturen er god og meget velegnet til engfugle.

Tætheden af ynglende engfugle var meget lav, og var stort set koncentreret til området nær det kunstigt opgravede vandhul. Her fremstod engen tillige let fugtig.

Fig. 59

Strandengen har en god struktur med tuer, loer og pander. Græsningstrykket er imidlertid for lavt, hvilket resulterer i en vis tilgroning.

Fig. 60

Strandengen udgøres primært af to store engparceller, hvor blot 10 kreaturer er sat ud til at græsse den ene parcel. Den anden parcel er under begyndende tilgroning af bl.a. tagrør. Bemærk også at den yderste kystzone er frahegnet og under stærk tilgroning af tagrør.

Trusler:

Der er i øjeblikket et meget lavt græsningstryk på strandengsparcellerne på Egholm, og der ses begyndende tilgroning. Tilgroning af den frahegnede kyst-

Fig. 61
Allerede før registreringsdatoen 17. juni var to områder af engenes inderste dele slået.

bræmme hindrer ynglende vadefugles bevægelighed med ungerne. For tidlig slåning kan være fatal for engfuglenes unger.

Fig. 62
Kystbræmme langs vestkysten (parcel EGH_01) har ikke engkarakter. Der var gravet to brede render, der muligvis har jagtformål. Denne kystbræmme bliver ikke græsset.

Forslag til forvaltningstiltag:

Der bør i fremtiden sættes et større antal kreaturer ud på engene. Eventuelt kan kreaturafgræsningen suppleres med slåning i august-september.

Frahegningen af yderzonen bør hurtigst muligt ophæves, så kreaturerne får adgang helt ud til kystbræmme.

Det bør undersøges, om det kunstigt opgravede vandhul dræner de naturligt forekommende loer og pander.

Endvidere bør det påpeges overfor den ansvarlige arealforvalter, at slåning af engene ikke skal foretages før efter 15. juli af hensyn til lokalitetens engfugle.

Prioriteringer	indsats		
	stor	lille	ingen
Rydning			x
Hegning		x	
Hydrologi		x	
Græsning	x		

Tabel 5

Registrerede engparceller i område 5, Vestlige Egholm. ID-numre på parcellerne refererer til Fig. 57.

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/hydrologi	Læhegn/træer	Præ-dation
EGH_01	2826	3,26	40-60	Kystzone, smal bræmme udenfor dige, uden egentlig engkarakter.	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Nej.	Nej.	-
EGH_02	3059	15,47	30-60	Græsset eng, temmelig "langhåret". Opvækst af tagrør centralt.	+	10 kreaturer.	Yderste zone mod fjorden frahegnet (på nogle strækninger meterhøje tagrør).	En kanal langs den sydlige kant.	Nej.	-
EGH_03	573	1,83	10-20	Græsset eng med opgravet dam.	+	10 kreaturer (samme som på EGH_02).	Samme indhegning som EGH_02, overgang.	Nej.	Læhegn mod vest.	-
EGH_04	669	2,71	60	(Tidligere) græsset eng.	+	Bliver ikke græsset.	?	Nej.	Nej.	-
EGH_05	568	1,76	100-200	Høje tagrør.	+	Bliver ikke græsset.	?	Nej.	Nej.	-
EGH_06	2340	8,52	40-60	Græsset eng, sydvestligste fjerdedel slået, midt på det brede stykke mod øst opvækst af tagrør (50-80 cm). Vestlige og centrale del er fin, meget strandengspræg med loer og pander.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	?	Gamle grøfter er inddraget i hegnet, under nedbrydning.	Nej.	-

Fig. 63

Kunstigt opgravet vandhul i parcel EGH_02, formentligt med henblik på jagt samt drikkende kreaturer. Det kan nemt tænkes, at det påvirker engens hydrologi, og det bør vurderes nærmere.

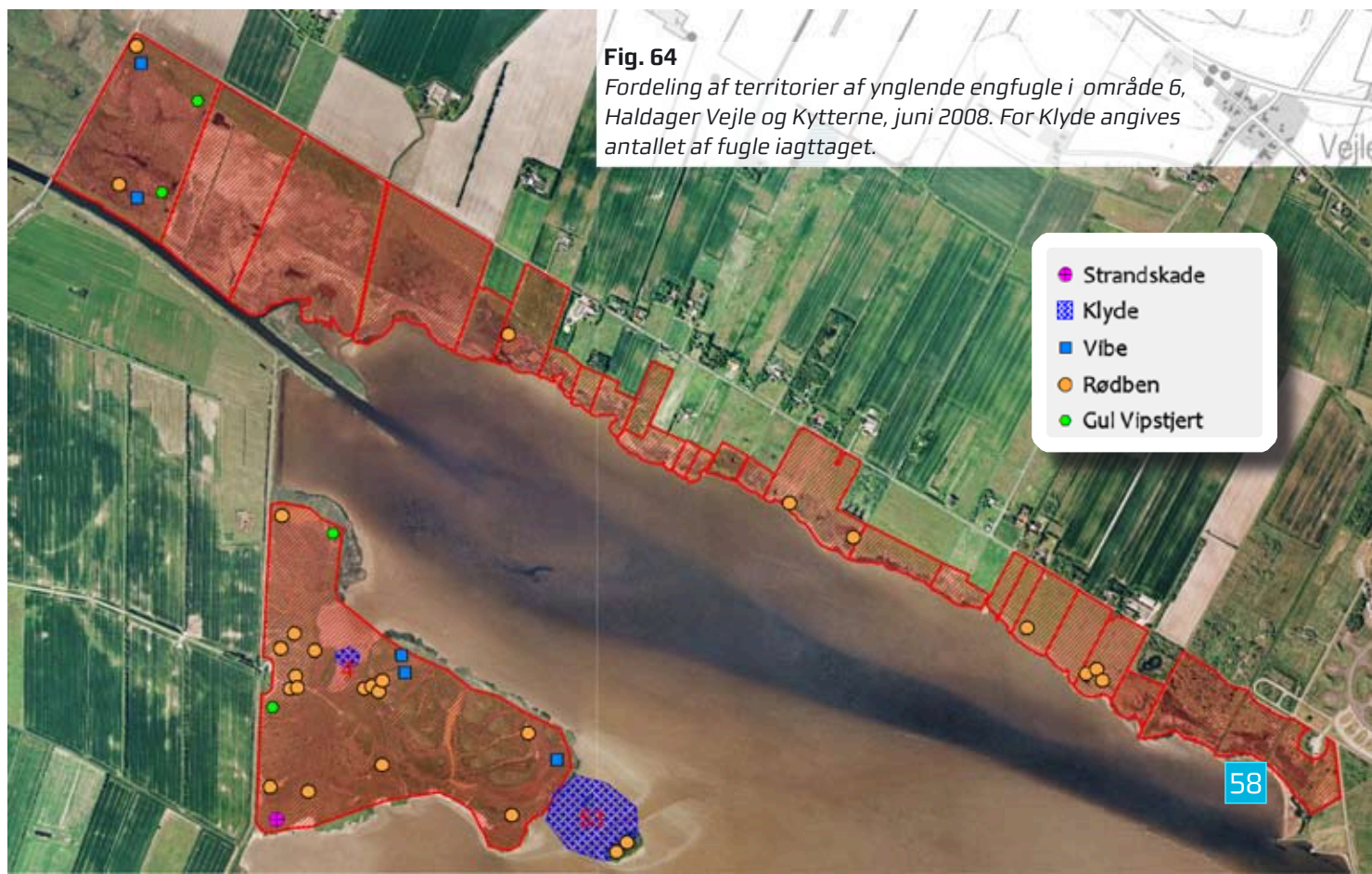
6. Haldager Vejle og Kytterne

(Kytterne besøgt 12/6, Haldager Vejle 17/6)

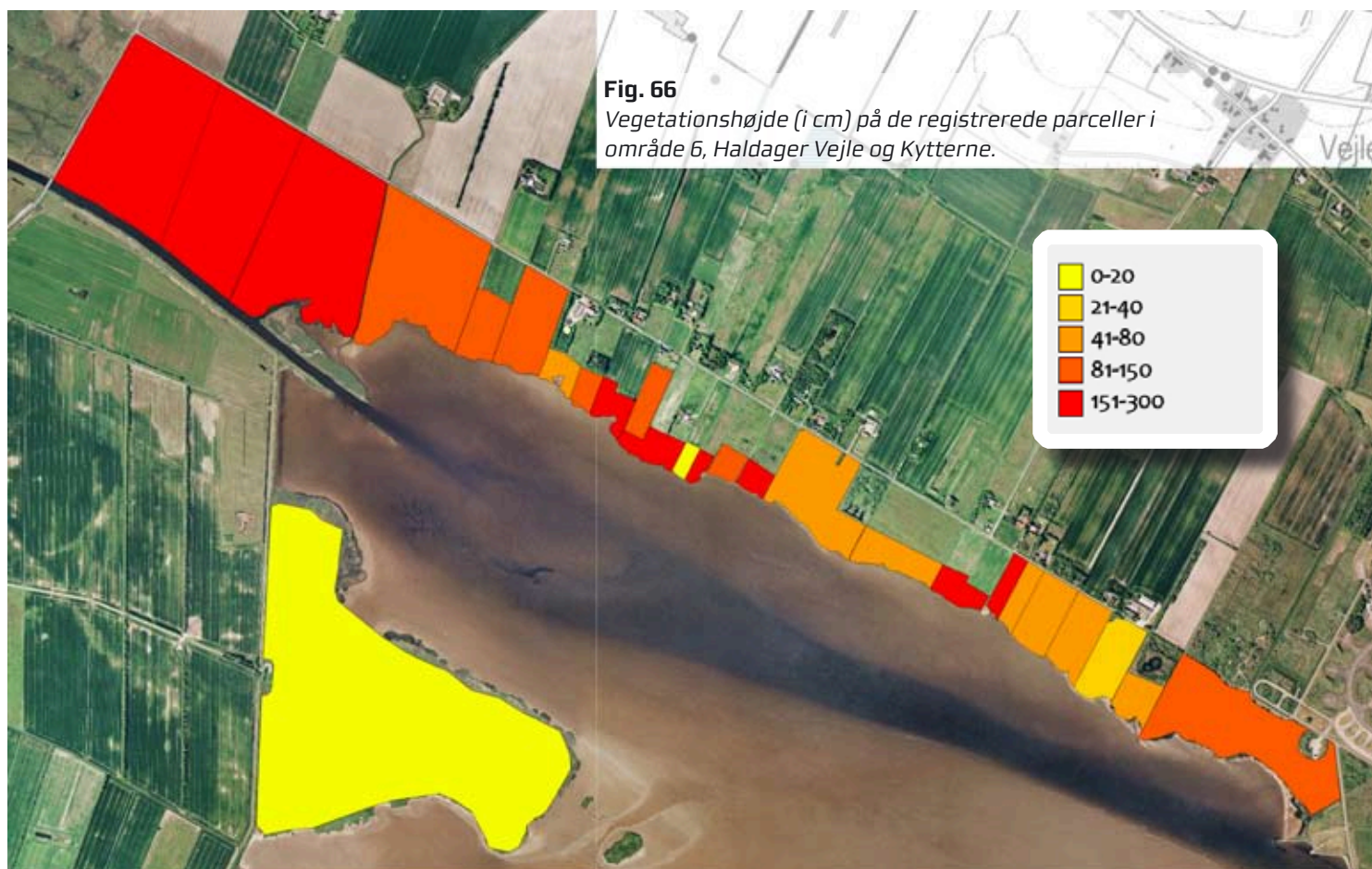
Yngletal:

	2008	tidligere
Atlingand	0	Før 1972: 2, 1984: 0-1
Skeand	0	Før 1972: 2, 1980: 1, 1984: 0-1
Hedehøg	0	1997: 1, 2003: 1, 2004: 1
Strandskade	1 par Kytterne	1995: 12
Klyde	min. 29 par Kytterne	Før 1972: 20, 1980: 5-18, 1984: 0-40, 1995: 12
Hvidbrystet Præstekrave	0	1980: 1
Vibe	5 par (heraf 3 Kytterne)	1980: 21, 1995: 15-20
Engryle	0	1970: 5, 1972: 4, 1980: 2, 1984: 2, 1995: 1-2, 1996: 2, 1999: 1-2, 2000: 2
Brushane	0	Før 1972: 11, 1980: 4, 1995: 1-2
Dobbeltbekkasin	0	Før 1972: 5, 1980: 6, 1984: 4, 1995: 2
Stor Kobbersneppe	0	Før 1972: 1
Rødben	27 par (18 Kytterne)	1995: 45
Gul Vipstjert	4 par (2 Kytterne)	1995: 22

Der har tidligere ynglet sjældne og sårbare ynglefugle på Kytterne, men både Hvidbrystet Præstekrave, Engryle, Brushane og Stor Kobbersneppe er forsvundet. Engryle fandtes dog så sent som i 2000. I dag er den mest bemærkelsesværdige ynglefremkomst en koloni af Klyder, mens der for den almindelige strandengsfugl Rødben blev fundet en af de højeste tætheder i denne undersøgelse (højere tætheder er registreret tidligere).

Aktuel tilstand:

Kytterne er en halvø med naturlig strandeng, afgrænset mod land af et dige. Der er et veludviklet system af loer og pander. Loerne havde for det meste været udtørret under forsommerens tørke, men var på besøgstidspunktet vandfyldte (Fig. 72) efter flere dages regn og vestenvind, med høj vandstand i Limfjorden.

Hele halvøen omfattes af ét græsningshegn på 44 ha. På besøgstidspunktet græssede 38 kreaturer. Der er en god struktur i vegetationen med tuedannelser (Fig. 69), vegetationshøjde 5-20 cm.

På lange strækninger er kysten frahegnet, mod S op til 15 meter, langs N-kysten på en længere strækning op til 30 meter (Fig. 68), og længst mod N en 50 meter bred bræmme. De frahegnede bræmmer er domineret af tagrør og kogleaks, og mod N tæt på Ryåens udløb er der egentlig rørskov (Fig. 71) med dertil hørende fauna (fouragerende Rørhøg, syngende Rørspurv og Sivsanger). Enkelte steder langs N-kysten har krat af hyben-rose etableret sig (Fig. 70).

Ud for halvøens spids ligger et par mindre holme uden for drift, med naturlig strandengsvegetation. Holmene fungerer tilsyneladende i nogen grad som yngle-øer for vadefugle, i al fald var det omkring disse holme,

at de fleste af Klyderne registreredes som ungevars-lende – på trods af at øerne næppe yder sikkerhed mod rovdyr.

Haldager Vejle rummer i den sydøstlige del mest smalle engstykker, hvor driften i mange tilfælde er opgivet. De stadig græssede parceller bliver i de fleste tilfælde græsset sammen med kulturgræsstykker bagved. Her er beskedne engfuglekvaliteter. Den nordvestlige del (fra parcel HAL_20 og vestpå, langs Ryåens udløb) udgøres af bredere engparceller, som er meget ekstensivt drevet eller helt opgivet (Fig. 75). Her er potentielt større engfuglemuligheder, men det kræver en indsats for at bekæmpe tagrør.

Langs alle parceller på hele strækningen er der frahegnet en bræmme mod fjorden (Fig. 73), som fremstår som rørskov med den dermed tilknyttede fauna, inkl. Rørspurv, Rørsanger og Skægmejse.

Alle parceller er adskilt af drængrøfter (kun i parcel HAL_10 er disse grøfter ikke hegnede fra græsningsparcellen).

Aktuelt er området mere en rørskovs- end en englokalitet.

Fig. 67

Kytterne, velgræsset strandeng. Opvækst af buske på diget.

Fig. 68

Kytterne, en bred bræmme langs fjorden er frahegnet.

Fig. 69

Kytterne, eng med naturlig lo og tuer – i en af tuerne her lå en rødbenerede (indsat).

Trusler:

På **Kytterne** er den aktuelle drift af engen tæt på at være optimal, men de frahegnede strækninger langs kysten er til gene for ynglende vadefugle. En lille gruppe træer ved adgangsvejen samt buske på diget bag halvøen giver krage- og rovfugle et godt udsyn over engen. Flere jagende krager iagttoges under besøget.

Haldager Vejle-engene er stærkt påvirket af tilgroning, og for den sydlige dels vedkommende af mange drængrøfter. Tætheden til bebyggelser, hegn og smålunde gør, at fugleprædatorer har nem adgang til at jage på engene, og pattedyrprædatorer har mange skjul.

Fig. 70

Kytterne, opvækst af tagrør og hybenrose udenfor det græssede areal.

Fig. 71

Kytterne, mod N er et areal med høj rørskov hegnet fra.

Fig. 72

Kytterne, på registreringstidspunktet efter regnvejr i juni var engen våd og loerne vandfyldte.

Fig. 73

Haldager Vejle, kysten er på hele strækningen domineret af en bræmme rørskov.

Forslag til forvaltningstiltag:

På **Kytterne** vil det gavne engfuglene, hvis hegnet over større strækninger føres helt ud i fjorden, så der skabes en fugtig overgangszone. Kysten ser ikke ud til at være truet af nedbrydning i større omfang.

Det vil ligeledes være formålstjenligt at fjerne den lille lund ved adgangsvejen samt opvækst af buske på diget bag strandengen (Fig. 67).

For **Haldager Vejles** vedkommende vil det være ganske ressourcetrækkende at genoprette gode forhold for engfugle.

For parcel HAL_2 - HAL_19 vil det være nyttigt at samle flere fenner i fælles hegn (som det er gjort med parcel 10). Langs drængrøfter bør dobbelthege reduceres til ensidige hegn, så kreaturerne får adgang til at græsse ned til grøfterne. Den frahegnede bræmme

yderst mod fjorden bør inddrages i græsningen.

For parcel HAL_20 - HAL_25 kræves et meget større græsningstryk end det aktuelt er tilfældet for at holde vegetationen nede i enghøjde. For at få bugt med den omfattende tilgroning vil det i første omgang formentlig være nødvendigt med maskinel afslåning af de store tagrørstilgroede områder.

For hele området vil en rydning af krat, lunde og enkeltstående træer kunne reducere fugleprædatorernes muligheder.

I en samlet prioritering af engfuglepotentialer rangerer dette område ret lavt, hvorfor indsatsen først og fremmest bør ske, hvor lodsejere viser en interesse for en frivillig indsats.

Prioriteringer Kytterne			
	indsats		
	stor	lille	ingen
Rydning		x	
Hegning		x	
Hydrologi			x
Græsning			x

Prioriteringer Haldager			
	indsats		
	stor	lille	ingen
Rydning	x		
Hegning	x		
Hydrologi	x		
Græsning	x		

Fig. 74

Haldager Vejle, parcellen HAL_14 var for nylig blevet slået ved besøget den 17. juni (et uheldigt tidspunkt af hensyn til ynglende småfugle i rørskoven).

Fig. 75

Haldager Vejle, de nordvestligste parceller (parcel HAL_20 og opad) er præget af tagrør og høje urter.

Formidling:

Kytterne er et flot eksempel på en kreaturgræsset Limfjord-strandeng uden kunstige indgreb, med veludviklet tuedannelse og intakte loer og pander. Samtidig ligger halvøen attraktivt i landskabet ud til Nørredyb med lavvandede områder og store fuglemængder. Ved at opstille et lavt tårn/fugleskjul ved den eksisterende

vendeplads ved adgangsvejen til halvøen vil man kunne give offentligheden mulighed for at opleve dette strandengsmiljø uden at forstyrre, inkl. ynglende engfugle som Klyde, Rødben og Gul Vipstjert. Etablering af et sådant tårn kunne evt. retfærdiggøre opretholdelse af den eksisterende lund for at give skjul til tårnet.

Fig. 76

Kytterne, denne lund bag strandengs-halvøen kunne tjene som placeringsmulighed for et fugletårn med gode muligheder for at opleve strandengens fugleliv.

Tabel 6

Registrerede engparceller i område 6, Haldager Vejle og Kytterne. ID-numre på parcellerne refererer til Fig. 65.

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/hydrologi	Læhegn/træer	Præ-dation
HAL_01	1800	9,67	100-125	Militært område/lufthavn. Ser udefra ud til at være tilgroet med tagrør og buske alt sammen.	-	Bliver ikke græsset.	Omkranset af flere meter højt hegn.	?	?	-
HAL_02	500	1,38	5-50	Græsset eng med god struktur, øverste del formentlig kulturgræs, men nederste del med meget engpræg, tuet.	+	Har været græsset i år.	Yderste 10-20 meter mod fjorden frahegnet, høje tagrør.	Langs begge sider.	Skov/krat bag parcellen.	-
HAL_03	691	2,63	5-25	Græsset eng med god struktur, øverste del formentlig kulturgræs, men nederste del med meget engpræg, tuet. Vandfyldt lavning (gammel lo).	(+)	Har været græsset i år.	Yderste 10 meter frahegnet, et enkelt sted græsses helt ud.	Langs begge sider.	Nej.	-
HAL_04	702	2,49	10-60	Græsset eng/kulturgræs med engkarakter, tuer.	+	23 kreaturer.	Yderste 5-10 meter frahegnet, mandshøje tagrør.	Langs begge sider.	Nej.	-
HAL_05	641	2,39	10-70	Græsset eng/kulturgræs med engkarakter, tuer.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	Yderste 5 meter mod fjorden frahegnet.	Langs begge sider.	Nej.	-
HAL_06	513	1,01	10-70	Græsset eng/kulturgræs med engkarakter, tuer.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	Yderste 5 meter mod fjorden frahegnet.	Langs begge sider.	Nej.	-
HAL_07	462	0,83	150-175	Kulturgræs, høstet. Yderste 5 meter mod fjorden ladet tilbage (rørskov). Mod fjorden findes lille stenmole af fliser og byggeaffald, plads med sankthansbål.	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Langs begge sider.	Nej.	-
HAL_08	469	1,12	150-175	Høje tagrør og urter.	-	Bliver ikke græsset.	Gamle forfaldne kreaturhegn, har ikke været i brug længe.	Langs begge sider.	Nej.	-
HAL_09	687	2,02	5-80	Græsset eng, meget heterogen. Høstet kulturgræsmark bag fennen.	+	3 kreaturer.	Yderste 5-15 meter mod fjorden frahegnet (høje tagrør).	Langs begge sider, mod HAL_10 meget dyb grøft.	Nej.	-
HAL_10	1186	5,57	5-80	Græsset eng, heterogen, lavt græsningstryk. Gamle hegn og grøfter sløjfet, flere fenner slået sammen. Gravet dam i engen.	(+)	3 kreaturer.	Yderste 5-15 meter mod fjorden frahegnet (høje tagrør).	Langs begge sider, mod HAL_09 meget dyb grøft.	Skov/krat bag parcellen (mod Ø).	-
HAL_11	335	0,69	150-175	Høje tagrør.	-	Bliver ikke græsset.	Har ikke været i brug længe.	Langs begge sider.	Nej.	-
HAL_12	351	0,74	50-100	Høje tagrør.	+	Bliver ikke græsset.	Har ikke været i brug længe.	Langs begge sider.	Nej.	-
HAL_13	278	0,39	150-200	Op til mandshøje tagrør, mange Rørspurve og Rørsangere.	-	Bliver ikke græsset.	Har ikke været i brug længe.	Langs begge sider.	Nej.	-
HAL_14	282	0,42	10-15	Tagrør, høstet (som HAL_13 og HAL_15, blot høstet).	-	Bliver ikke græsset.	Har ikke været i brug længe.	Langs begge sider.	Nej.	-
HAL_15	545	1,34	150-200	Op til mandshøje tagrør, mange Rørspurve og Rørsangere.	-	Bliver ikke græsset.	Har ikke været i brug længe.	Langs begge sider.	Læhegn umiddelbart bag parcellen.	-
HAL_16	546	1,33	20-120	Græsset eng/kulturgræs, nederste del mod fjorden åbnet ned i rørskoven fornylig.	-	2 heste.	En bred bræmme mod fjorden frahegnet.	Langs begge sider.	Nej.	-
HAL_17	530	1,10	150-200	Op til mandshøje tagrør, mange Rørspurve og Rørsangere.	-	Bliver ikke græsset.	Har ikke været i brug længe.	Langs begge sider.	Nej.	-

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/ hydrologi	Læhegn/ træer	Præ- dation
HAL_18	361	0,72	50-150	Tidligere græsset eng, nu tilgroet med høje urter. Yderst mod fjorden høje tagrør.	+	Bliver ikke græsset.	Hegn tilsyneladende intakt.	Langs begge sider.	Skov/krat bag parcellen.	-
HAL_19	499	0,89	5-60	Græsset eng med vandhuller (fjordvand), god struktur, høje kogleaks omkring vandhuller.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Yderste ca. 10 meter frahegnet (høje tagrør).	Langs begge sider.	Skov bag parcellen.	-
HAL_20	843	3,87	50-110	(Tidligere) græsset eng, meget kuperet heterogen og rustik, med vandhuller omkranset af høje kogleaks. På resten af området indlag af høje urter og tagrør.	(+)	Tilsyneladende ingen græsning.	Yderste ca. 10 meter frahegnet (høje tagrør).	Langs begge sider.	Skov grænser op til parcellen (mod Ø), enkeltstående træer langs hegn (mod HAL_21, mod V).	-
HAL_21	602	2,03	50-100	Græsset eng, meget rustik (som HAL_20) - har formentlig haft en periode uden græsning.	-	8 kreaturer.	Yderste 10-20 meter mod fjorden frahegnet (høje tagrør).	Langs begge sider.	Enkelstående træer langs hegn mod HAL_20.	-
HAL_22	1514	10,96	5-150	Græsset eng, øvre dele vegetationshøjde 5-30 cm, nedre dele gradvis overgang til høje tagrør.	(+)	8 kreaturer (samme som på HAL_21).	Samme indhegning som HAL_21, overgang bro over grøft. Umuligt at se hvor hegn stopper mod fjorden.	Langs begge sider, mod HAL_23 løber Haldager Bæk.	Nej.	-
HAL_23	1786	14,85	50-175	Tidligere græsset eng, højt græs og urter (bl.a. tidsler), gradvis overgang til rørskov ned mod å-udløbet - rørskoven når højt op mod vejen her.	(+)	Bliver ikke græsset.	Hegn forfaldent.	Langs begge sider, mod HAL_22 løber Haldager Bæk.	Nej.	-
HAL_24	1531	12,87	50-175	Øverste del er eng/kulturgræs (slået til hø), skarp grænse til rørskov. Hele arealet har tidligere været græsset.	(+)	Bliver ikke græsset.	Hegn delvist intakt.	Langs begge sider.	Nej.	-
HAL_25	1596	15,06	5-175	Græsset eng, meget heterogen - har formentlig haft en periode uden græsning, som HAL_23 og HAL_24. Centrale del har højest vegetation, partier med rørskov. Engen er meget sumpet med et tykt lag dynd (tør i øjeblikket), spændende botanisk.	+	Har været græsset i år.	Bræmme mod åen frahegnet.	Langs begge sider.	Nej.	-
KYT_01	3346	44,16	5-20	Græsset eng, god struktur i vegetation med tuer, naturligt vandregime med loer og pander. Loerne har været udtørrede, men er vanddækkede nu. Ugræssede holme ud for halvøens spids.	(+)	38 kreaturer.	Langs det meste af kysten er en bræmme frahegnet (se tekst).	Nej.	En gruppe træer ved adgangsvejen/vendeplassen. Opvækst af buske på diget bag halvøen.	-

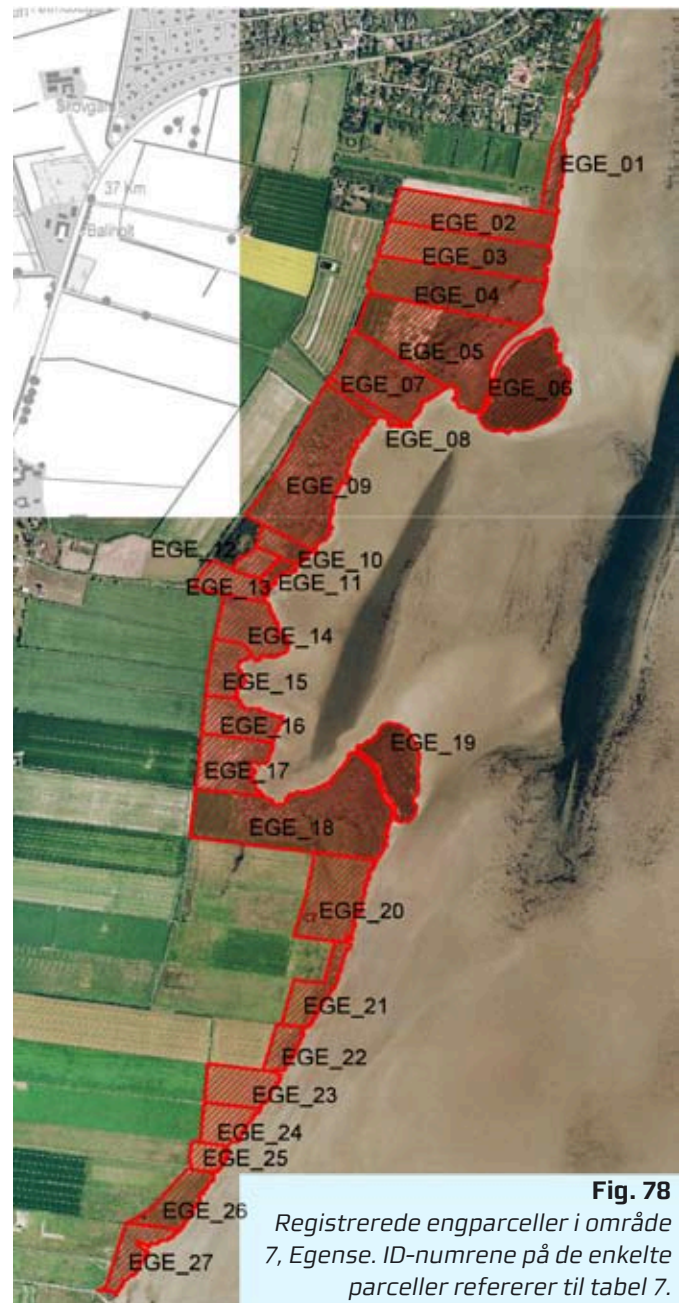
7. Egense

(besøgt 26/5)

Yngletal:

	2008	tidligere
Strandskade	0	1994: 10
Klyde	1 par, varslede ikke	1993: 0-1, 1994: 0-2, 1995: 1
Vibe	5 par	1994: 30
Engryle	0	1972: 4, 1980: 1, 1993: 1-2, 1994: 1-2, 2004: 1
Rødben	9 par	1994: 10

Egense-engene havde i 2008 en bemærkelsesværdigt lav tæthed af ynglende engfugle. Der er heller ikke tidligere registreret større bestande af engfugle, men området har dog tidligere huset en lille bestand af Engryle. Det er mange år siden der er registreret mere end 1-2 par, men et enkelt par holdt stand i al fald til 2004.

Aktuel tilstand:

Områdets nordlige del huser relativt brede enge med god struktur og relief, især området lige syd for sommerhusområdet (ved Ladestedsrevl) og på lokalitetens største sammenhængende parcel ved Tørmandsgrund. Disse to kerneområder har et større potentiale for engfugle end årets registreringer antyder. Den sydlige smalle stribe engparceller (syd for Tørmandsgrund) har begrænset engfuglepotentiale.

Hele området fremstår generelt ret heterogent, idet det er opdelt i mange parceller med hver sin drift. De fleste parceller udsættes for et passende græsningstryk, men enkelte parceller græsses for hårdt, bl.a. et ekstremt tilfælde med 70 kreaturer på 4 ha eng (Parcel EGE_23/EGE_24). Enkelte parceller er helt taget ud af drift. Alle parcellerne er adskilt af drængrøfter. På det meste af strækningen er en bræmme langs kysten frahegnet (Fig. 81). Ud for selve kysten ligger to større øer uden for drift, med ret høj naturlig strandengsvegetation, som er mere egnet som dækning til rederne for ænder eller lignende end for egentlige engfugle. Disse øer ligger for tæt på land til at yde ynglefugle nogen beskyttelse mod rovdyr (Fig. 84). Bag engene er der læhegn og mindre lunde på størstedelen af strækningen (ses på flere figurer).

Fig. 80

Velgræsset og tuet eng, med en vandfyldt pande.

Fig. 81

Den yderste kystbræmme er hegnet fra den græssede eng.

Trusler:

Der sås mange spor af ræv, og et par dyr blev iagttaget. Mange træer i baglandet giver gode muligheder for krager og andre fugleprædatorer. De mange drængrøfter medvirker til udtørring af engene, og flere af grøfterne var meget dybe (uddybet for nyligt, Fig. 83). Udover den drænende effekt giver grøfterne også dækning for pattedyrprædatorer, idet de ofte er hegnede langs

begge sider, og derved etableres en rørbræmme mellem hegnene. Også den frahegnede bræmme langs kysten giver dækning til rovdyr, ligesom den forhindrer vade-fuglenes unger adgang til kystzonen (selvom der i de fleste parceller er "huller", hvor hegnet er ført helt ud til kystzonen).

Fig. 82

Drængrøft med hegn langs begge sider.

Fig. 83

Nyoprenset dyb drængrøft. Etablering af buske i det åbne englandskab.

Fig. 84

Ugræsset ø med naturlig vegetation ud for Tørmandsgrund.

Forslag til forvaltningstiltag:

Uden tvivl vil en forvaltningsindsats bedst kunne betale sig i den nordlige del, hvor engene er bredest. Funktionen af hele området mellem parcel EGE_02 og parcel EGE_18 som ynglelokalitet for engfugle kan forbedres, hvis flere parceller samles til fælles indhegninger, og hvis der sløjfes så mange drængrøfter som muligt. Langs nødvendige drængrøfter bør dobbelthejn reduceres til ensidige hegn, så kreaturerne får adgang til at græsse ned til grøfterne. Den frahegnede bræmme yderst mod fjorden bør så vidt muligt inddrages i græsningen. Enkeltstående træer helt ude ved de yderste

engparceller (som ved parcel EGE_21, Fig. 86) bør fjernes. Der bør iværksættes rævebekæmpelse.

Prioriteringer	indsats		
	stor	lille	ingen
Rydning		x	
Hegning		x	
Hydrologi	x		
Græsning		x	

Fig. 85
Udtørret lo gennem engen.

Fig. 86
Malplaceret beplantning ude i det åbne englandskab.

Tabel 7

Registrerede engparceller i område 7, Egense. ID-numre på parcellerne refererer til Fig. 78.

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/hydrologi	Læhegn/træer	Præ-dation
EGE_01	1319	2,38	30-40	Ugræsset strandeng med høj vegetation, smal strimmel foran sommerhusområde, ikke stor potentiel værdi.	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Mod S afgrænset af en grøft.	Træer i sommerhusområdet bag parcellen.	Ræv (1 adult + 1 hvalp iagttaget).
EGE_02	1180	5,01	5-15	Græsset eng med god struktur ud mod kysten, tør på registreringstidspunktet. Fin afgræsningstilstand. Parcellerne EGE_02-04 er adskilt af hegn og lave tørre grøfter, afgræsses formentlig på skift af samme kreaturer - kunne med fordel samles til ét hegn.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Enkeltrækket hegn om hele fennen. Hegnet langs kysten går nogle meter fra strandlinien.	Mod N afgrænset af dybere grøft, mod S en lav, tør grøft.	Skov bag parcellen.	-
EGE_03	1250	5,52	5-15	Græsset eng med god struktur ud mod kysten, tør på registreringstidspunktet. Fin afgræsningstilstand. Parcellerne EGE_02-04 er adskilt af hegn og lave tørre grøfter, afgræsses formentlig på skift af samme kreaturer - kunne med fordel samles til ét hegn.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Enkeltrækket hegn om hele fennen. Hegnet langs kysten går nogle meter fra strandlinien.	Lave tørre grøfter langs begge sider.	Læhegn bag parcellen, grænser op til skov mod NV.	-
EGE_04	1319	6,79	5-15	Græsset eng med god struktur. Tør på registreringstidspunktet. God afgræsningstilstand, men meget nedgræsset omkring fangefolden. Parcellerne EGE_02-04 er adskilte, afgræsses formentlig på skift af samme kreaturer - kunne med fordel samles til ét hegn.	+	29 kreaturer (16 køer, 13 kalve).	Dobbeltheegn mod S, enkelt-rækket hegn på øvrige strækning. Hegnet langs kysten løber nogle meter fra strandlinien.	Dybere grøft mod S, lav tør grøft mod N.	Hegn med spredte løvtræer bag parcellen.	Ræv (spor i blødder).
EGE_05	1445	8,99	5-50	Øverste del kulturgræs, veg.højde 40-50 cm, nedre del strandeng med god struktur og relief, loer delvis vandfyldte, veg.højde 5-10 cm. Parcellen bør - og kunne let - græsses igen.	-	Bliver ikke græsset.	Dobbeltheegn mod N og S, men hegnet er forfaldent.	Langs begge sider.	Løvtræshegn bag parcellen.	-
EGE_06	989	5,63	20-60	Heterogen naturlig strandengsvegetation, god struktur og relief, pander (nu tørre) og loer med vand. Bør græsses.	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Nej.	Nej.	-
EGE_07	1015	4,76	2-10	Græsset eng med god struktur og relief, både udtørrede og vandfyldte pander og loer, meget tuet. Måske lidt hårdt græsset.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Dobbeltheegn mod N (stor afstand mellem hegnsrækkerne), dobbeltheegn mod S, yderste 3-5 mod kystlinien frahegnet.	Langs N-siden.	Nåletræshegn bag parcellen.	Ræv (eks-kre-menter, spor).
EGE_08	627	0,67	2-10	Græsset eng med god struktur og relief, på registreringstidspunktet tør. Måske lidt hårdt græsset.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	Dobbeltheegn mod N og S.	Langs begge sider.	Nåletræshegn bag parcellen.	-

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/hydrologi	Læhegn/træer	Præ-dation
EGE_09	1533	9,02	2-15	Græsset eng med god struktur og relief, både udtørrede og vandfyldte pander og loer, meget tuet.	(+)	Foreløbigt ingen græsning i år. Bag parcellen er en græsmark, hvor der gik 30 kvier, som formentlig senere skal græsse på engen.	Dobbelthehn mod N, enkelt-hegn på øvrige strækning. Hegnet langs kysten går nogle meter fra strandlinien.	Langs begge sider, dybe vandfyldte grøfter.	Løvtræs-hegn bag parcellen.	Ræv (spor).
EGE_10	497	1,02	15-30	Ikke-græsset eng med intakt strandengsstruktur. "Langhåret", men har været slået sidste år.	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Langs begge sider, dybe vandfyldte grøfter.	Nåletræs-plantage bag parcellen.	-
EGE_11	360	0,45	25-50	Ugræsset kystbræmme, lidt rørskov langs bækken mod S.	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Grøft mod N, bæk mod S.	Nåletræs-plantage bag parcellen.	-
EGE_12	372	0,78	15-30	Ikke græsset eng med delvist intakt strandengsstruktur. "Langhåret", men har været slået sidste år.	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Grøft mod N, bæk mod S.	Nåletræs-plantage bag parcellen.	-
EGE_13	586	1,58	25-50	Ikke græsset eng, tilgroet (opvækst af buske).	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Bæk mod N, grøft mod S.	Nåletræs-plantage mod N.	-
EGE_14	761	2,81	2-10	Græsset eng, god struktur, tør på registreringstidspunktet. Måske lidt hårdt græsset.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Enkeltrækket hegn mod N, dobbeltrækket mod S. En bræmme mod kystlinien er frahegnet.	Grøfter mod N og S.	Nej.	-
EGE_15	616	1,72	5-15	Græsset eng med god struktur og relief, tør på registreringstidspunktet.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Dobbelthehn mod N og S. En bred bræmme - op til 30 meter - frahegnet mod strandlinien.	Grøfter mod N og S.	Nej.	-
EGE_16	732	2,35	5-15	Græsset eng med god struktur og relief, tør på registreringstidspunktet.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Dobbelthehn mod N, enkelt-rækket hegn mod S. En bræmme frahegnet mod strandlinien.	Grøfter mod N og S.	Grænser op til gran-hegn mod SV.	Ræv (spor).
EGE_17	890	3,21	10-25	Ugræsset eng, tør og ret strukturløs (måske tidligere pløjet?). Gennemskåret af gravet grøft. Har tidligere været græsset, men ialfald ikke sidste år.	+	Bliver ikke græsset.	Hegn forfaldent, dobbelthehn mod S.	Grøft mod N og mod S (gennemskærer fennen på en del af strækningen).	Granhegn bag fennen.	-
EGE_18	1801	11,39	5-10	Græsset egn, heterogen med god struktur og relief. Overvejende tør på registreringstidspunktet, dog enkelte vandfyldte pander.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Dobbelthehn mod N og S. De yderste 10-12 meter mod kysten er frahegnet.	Grøft mod N og S - den sydlige grøft fornylig oprenset, op til 120 cm dyb.	Grænser op til flere læhegn langs markerne bag fennen.	Ræv (spor).

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/hydrologi	Læhegn/træer	Præ-dation
EGE_19	837	3,22	20-60	Heterogen naturlig strandengsvegetation, god struktur og relief, pander (nu tørre) og loer med vand. Bør græsses, men i givet fald skånsomt.	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Nej.	Nej.	-
EGE_20	984	4,52	5-15	Græsset eng med god struktur, tør. En gravet dam i hjørnet af fennen (udtørret lige nu). Bag engen - og en tværgrøft - er der en parcel som ligger brak (måske tidligere eng). Næppe realistisk/stort potentiale i at inddrage til græsning.	+	Foreløbigt ingen græsning i år.	Dobbeltheegn mod N og S. De yderste 6-10 meter mod kysten er frahegnet.	Grøft mod N og S - den nordlige grønft fornylig oprenset, op til 120 cm dyb.	Nej.	-
EGE_21	834	1,96	30-50	Ugræsset, naturlig strandengsvegetation. Afgrænset mod dyrket areal bagved af dige og grønft.	(+)	Bliver ikke græsset.	Hegn intakt, men parcellen har ialfald ikke været benyttet til græsning sidste år.	Grøft mod N og S - den sydlige grønft fornylig oprenset, op til 150 cm dyb.	Små grantræer på diget bag parcellen meget malplaceret.	-
EGE_22	496	1,13	30-50	Ugræsset, naturlig strandengsvegetation. Parcellen bagved er i øjeblikket kulturgræs.	-	Bliver ikke græsset.	Hegn intakt, men parcellen har ialfald ikke været benyttet til græsning sidste år.	Grøft mod N og S - den nordlige grønft fornylig oprenset, op til 150 cm dyb.	Granhegn fører ud til lige bag parcellen.	-
EGE_23	665	2,36	1-5	Græsset eng, meget nedgræsset og kort vegetation. Stald på fennen. Kreaturer har adgang til EGE_24. Afgrænset indad af dige og grønft. Bag diget en stor kulturgræsmark.	+	70 kreaturer, inkl. en tyr.	Indhegnet. Mod S dobbeltheegn.	Grøfter mod N og S.	Nej.	-
EGE_24	571	1,66	1-5	Græsset eng, meget nedgræsset og kort vegetation. En overgang giver kreaturer adgang til EGE_23. Afgrænset indad af dige og grønft. Bag diget en stor kulturgræsmark.	+	70 kreaturer, inkl. en tyr (samme som på EGE_23).	Dobbeltheegn mod N og S.	Grøfter mod N og S.	Nej.	-
EGE_25	388	0,85	5-15	Græsset eng, god struktur, tør på registreringstidspunktet. Afgrænset indad af dige, bag parcellen en stor kulturgræsmark.	-	Foreløbigt ingen græsning i år.	Dobbeltheegn mod N og S.	Grøfter mod N og S.	Nej.	-
EGE_26	761	2,15	5-15	Græsset eng, god struktur, tør på registreringstidspunktet. Afgrænset indad af grønft og dige.	-	Har været græsset i år, men ingen kreaturer på registreringstidspunktet.	Dobbeltheegn mod N, enkelt-rækket hegn mod S.	Grøfter mod N og S.	Nej.	-
EGE_27	878	1,87	30-50	Ugræsset, naturlig strandengsvegetation, har ikke været græsset i flere år. Parcellerne videre langs kysten mod S ser ud på samme måde.	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Grøfter mod N og S.	Nej.	-

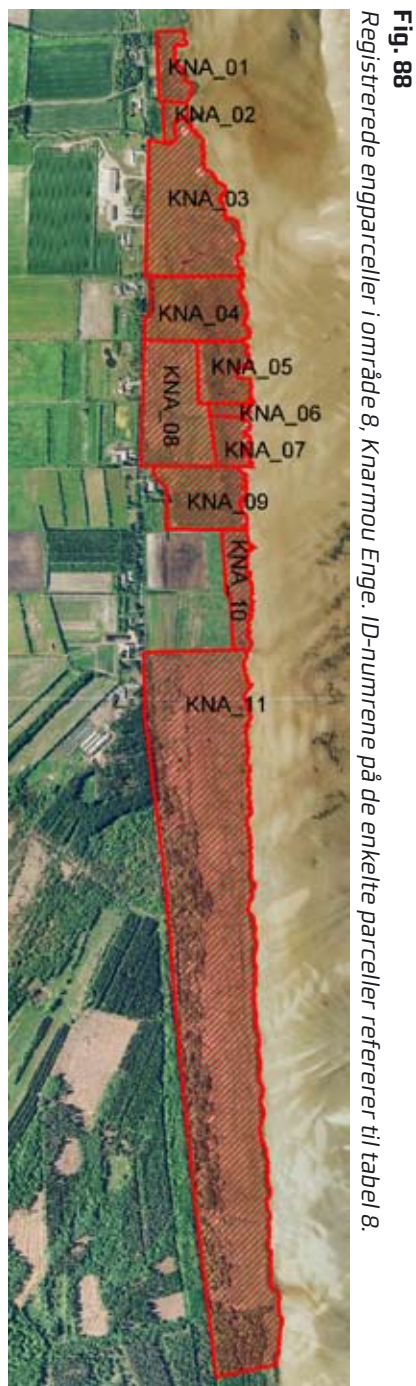
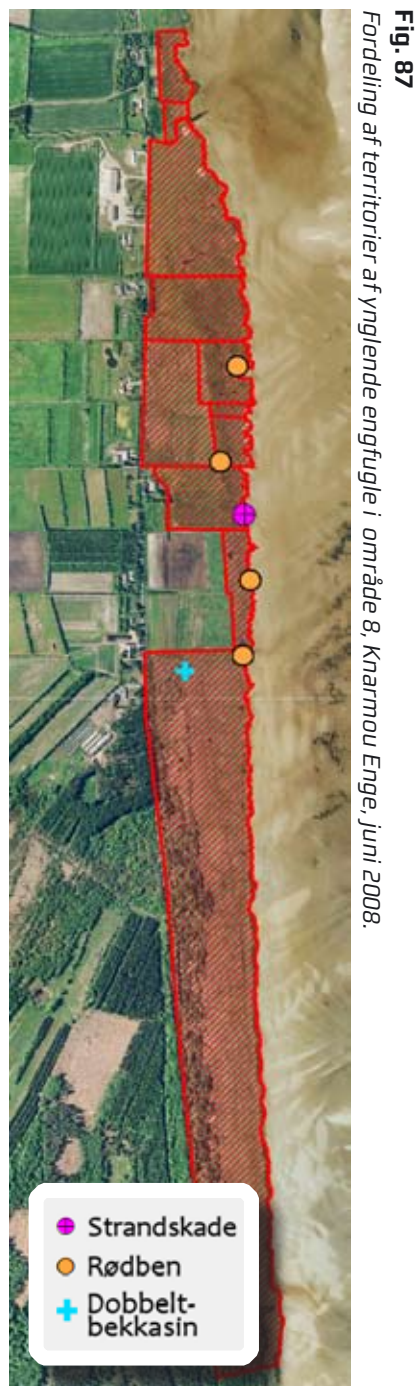
8. Knarmou Enge

(besøgt 4/6)

Yngletal:

	2008	tidligere
Atlingand	0	1995: 0-2
Strandskade	1 par	1996: 3-4
Vibe	0	1980: 1
Engryle	0	0
Dobbeltbekkasin	1 territorium	0
Rødben	4 par	1980: 1, 1995: 0-2
Mosehornugle	0	1993: 1

Der var langt mellem ynglende engfugle på Knarmou-engene i 2008, og der findes heller ikke oplysninger om større bestande fra tidligere undersøgelser.

Aktuel tilstand:

Området domineres af den store "vildokse-indhegning" (KNA_11) på knap 50 ha, som udgør over halvdelen af det samlede undersøgte areal. Der er tale om en "rustik" eng med højt naturindhold, men begrænsede engfuglekvaliteter. Parcellen er delt på langs i en markant zonerings; inderst er der krat og skovbryn (Fig. 90), derefter følger en lysesiv-domineret zone (som dog også indeholder partier præget af en rig urtevegetation (Fig. 94); vegetationshøjden var på registreringstidspunktet ca. 50 cm), og de yderste 10-40 meter af engen ud mod kysten er meget kortgræsset (2-5 cm), med huller i vegetationsdækket hvor dyrene har skrabt. Desuden er den yderste kystbræmme (3-25 m) frahegnet, og store dele groet til med tagrør (Fig. 92).

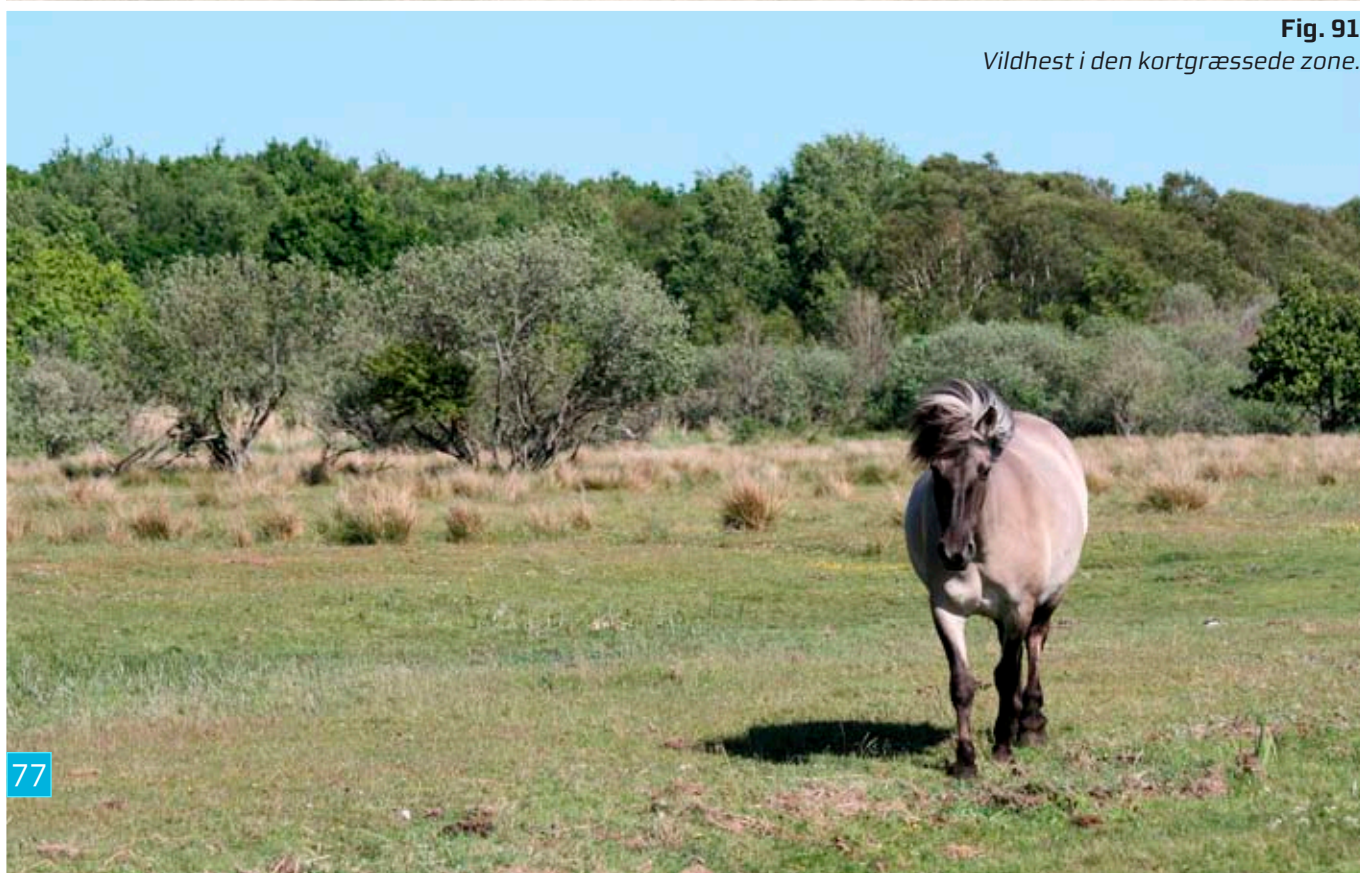
Engen var i juni 2008 meget tør, kun i nogle forfaldne tværgående grøfter var der lidt fugtighed. En enkelt Dobbeltbekkasin blev hørt fra den tilgroede zone, og som parcellen fremstår, har den formentlig størst potentiale for denne engfugleart, frem for arter som kræver lavere vegetation.

De øvrige enge langs kysten nordpå fra vildoksehegnet er for hovedpartens vedkommende uden græsning. Hegnene er forfaldne, og der er ingen tvivl om, at græsningen for øjeblikket er opgivet (Fig. 96). Disse enge fremstår med intakte lo-systemer, og kysten er indskåret med små vige og til dels under nedbrydning (Fig. 95). Engene er adskilt af drængrøfter, som i flere tilfælde er nyoprensede og uddybede (Fig. 97).

Fig. 90

Skovbryn og græssende vildkvæg i lysesiv-zonen.

Fig. 91

Vildhest i den kortgræssede zone.

Trusler:

De fleste af engene mod nord er under tilgroning pga. manglende græsning, og drænes af grøfterne. Derfor er de i øjeblikket uden stor værdi som engfuglelokalitet. Selv om rovdyr-aktivitet ikke blev iagttaget under besøget, giver den aktuelle udnyttelse af området rovpattedyr gode betingelser.

Vildokse-indhegningen (KNA_11) vil med en fortsat

drift som det aktuelt foregår have større betydning og potentiale for andre naturelementer end netop engfugle. Tætheden til skoven gør, at præderende fugle vil have let spil på denne lange smalle eng (Kragersås under besøget). Hegnet og rørskovsbræmmen langs kysten betyder en yderligere begrænsning i engfugles muligheder her.

Fig. 92

En kraftig rørbræmme er etableret langs kysten ud for "vildokse-indhegningen".

Fig. 93

Hvor "vildokse-indhegningen" slutter mod syd, fortsætter kystbræmmen uden drift, med rørskov som gradvist går over i skovbryn.

Fig. 94

I "vildokse-indhegningen" har zonen med lysesiv og høj vegetation indslag af gul iris og andre engblomster.

Fig. 95

Indskåret kyst under nedbrydning.

Forslag til forvaltningstiltag:

Engområdet i den nordlige del vil relativt let kunne tilbageføres til en mere engfuglevenlig drift. I de fleste tilfælde indebærer det etablering af nye kreaturhegn. De intakte lo-systemer betyder, at en passende græsning også vil give en engfugle-egnet struktur i engen. Samtidig er det vigtigt at begrænse grøfternes drærende effekt på engene mest muligt, ved tilkastning eller etablering af stigbord. Det vil være nyttigt at samle større blokke af parceller til fælles indhegninger, eksempelvis kunne det være oplagt for parcellerne KNA_05 – KNA_08. Langs nødvendige grøfter bør hegnene kun følge den ene side af grøften.

For både disse enge og for Vildokse-hegnet (KNA_11) vil det være gavnligt at lade indhegningerne gå helt ud til kysten, så bræmmer af højere vegetation undgås.

Prioriteringer	indsats		
	stor	lille	ingen
Rydning		x	
Hegning	x		
Hydrologi	x		
Græsning	x		

Fig. 96

Græsningsparceller hvor driften for tiden er indstillet.

Fig. 97

Nyoprenset drængrøft gennem tilgroet eng.

Tabel 8

Registrerede engparceller i område 8, Knarmou Enge. ID-numre på parcellerne refererer til Fig. 88.

Mark ID	Perimeter (m)	Areal (ha)	Veg.højde (cm)	Beskrivelse	MVJ	Græsning	Hegn	Grøfter/hydrologi	Læhegn/træer	Præ-dation
KNA_01	635	1,45	10-70	Ugræsset strandeng. Parcellerne videre langs kysten mod N ser ud på samme måde.	+	Bliver ikke græsset.	Forfaldent hegn.	Grøfter mod N og S.	Løvtræs-lund bag parcellen.	-
KNA_02	355	0,54	10-50	Ugræsset areal, bliver bl.a. brugt til Skt.Hans-bål. Mange murbrokker på stranden, kvas og affald samlet til bål.	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Grøft mod N, bæk-udløb mod S.	Støder op til løvtræs-lund mod N.	-
KNA_03	1514	8,81	1-25	Græsset eng med god struktur og relief, losystem (tørt på registreringstidspunktet). Heterogen græshøjde (vel pga. hestegræsning).	+	7 heste.	Parcellen indhegnet, mod S dobbelthegegn. De yderste 2-5 meter mod kysten er frahegnet.	Grøft mod S, bæk-udløb mod N.	Buske og spredte træer bag parcellen.	-
KNA_04	1021	5,00	5-25	Græsset eng med god struktur og relief, losystem (tørt på registreringstidspunktet). Kysten er meget eroderet.	+	Foreløbigt græsning i år.	Parcellen indhegnet, dobbelthegegn mod S og N. De yderste 0-10 meter mod kysten er frahegnet.	Grøft mod N samt en forfalden grøft på langs igennem parcellen (uden hegn, nedtrampet - har næppe nogen større drænende effekt).	Løvtræs-hegn bag parcellen.	-
KNA_05	813	2,50	15-40	Ugræsset strandeng med god struktur og relief, lostystem (tørt på registreringstidspunktet). En vig skærer ind fra kysten.	(+)	Bliver ikke græsset.	Hegn intakt mod N og V, intet hegn mod Ø og S.	Nyoprenset grøft mod S.	Nej.	-
KNA_06	328	0,41	15-40	Ugræsset strandeng med god struktur og relief, lostystem (tørt på registreringstidspunktet).	+	Bliver ikke græsset.	Kun hegnet imod V.	Nyoprensede grøfter mod S og N.	Nej.	-
KNA_07	572	1,42	15-40	Ugræsset strandeng med god struktur og relief, losystem (tørt på registreringstidspunktet).	+	Bliver ikke græsset.	Hegnet imod V, forfaldent hegn mod S.	Nyoprenset grøft mod N, grøft mod S.	Nej.	-
KNA_08	1110	6,35	40-120	Rørskov, tilgroet tidligere eng, har ikke været græsset i adskillige år (opgivet før parcellerne KNA_05 - KNA_07).	(+)	Bliver ikke græsset.	Hegnet imod Ø.	Flere nyoprensede grøfter gennem området (se KNA_05 - KNA_07).	Løvtræs-hegn bag parcellen.	-
KNA_09	940	4,15	20-60	Ugræsset strandeng med god struktur og relief, lostystem (tørt på registreringstidspunktet).	+	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Grøfter mod N og S.	Støder op til gårdsplads med høje træer.	-
KNA_10	983	2,12	10-50	Ugræsset strandeng med god struktur og relief, lostystem (tørt på registreringstidspunktet). Dyrkede marker bag parcellen.	-	Bliver ikke græsset.	Intet hegn.	Grøfter mod N og S samt et par grøfter som gennemskærer parcellen.	Nej.	-
KNA_11	4846	48,02	2-50	Vildokse-indhegningen. Rustik eng: inderst krat/skovbryn, derefter lysesiv-zone (veg. højde ca. 50 cm), yderste 10-40 meter mod kysten kortgræsset 2-5 cm, med huller i vegetationsdækket hvor dyrene har skrabet. Meget tørt, kun i forfaldne tværgående grøfter lidt fugtighed.	-	20 vildokser, 4 vildheste.	Hele parcellen indhegnet, yderste kystbræmme 3-25 m frahegnet (store dele groet til med tagrør). Pæle fra et tidligere hegn midt gennem parcellen på langs står stadig tilbage.	En grøft mod N samt flere "forfaldne" tværgøfter (ikke hegnede).	Inderste del af parcellen består af skov.	-

Litteratur

Asbirk, S. & E. Pitter (red.) 2005: Handlingsplan for truede engfugle. – Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen.
<http://www.skovognatur.dk/Udgivelser/2005/Engfugle.htm>

Bjerregaard, O. 1988: Strandenge ved Limfjorden. – Landskabskontoret, Nordjyllands Amt.

Kjeldsen, J.P. & H.H. Nielsen 2008: Overvågning af ynglefugle i Vejlerne, 2007. – Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. – Arbejdsrapport fra DMU nr. 242.
<http://www.dmu.dk/Pub/AR242.pdf>

Larsen, P.A. & A.M. Steffensen (red.) 1991: Strandenge ved Kattegat og Mariager Fjord. – Landskabskontoret, Nordjyllands Amt.

Miljøcenter Aalborg 2007: Natura 2000-basisanalyse Nordlige del af Natura 2000-område Aalborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord. – Miljøcenter Aalborg.
http://www.vandognatur.dk/Emner/Naturplaner/Naturomraader/14_aalborg_Bugt_Randers_Fjord_og_Mariager_Fjord.htm

Miljøcenter Aalborg 2007: Natura 2000-basisanalyse Nibe Bredning, Halkær Ådal og Sønderup Ådal. – Miljøcenter Aalborg.
http://www.vandognatur.dk/Emner/Naturplaner/Naturomraader/15_Nibe_Bredning_Halkaer_aadal_og_Soenderup_aadal.htm

Nielsen, T. & M. Nielsen 1998: Fuglelokaliteterne i Nordjyllands Amt (Del 1 og 2). – Dansk Ornitologisk Forening.
http://www.dof.dk/sider/images/stories/naturpolitik/naturpolitik/dokumenter/lokreg_nordjylland1.pdf (del 1)
http://www.dof.dk/sider/images/stories/naturpolitik/naturpolitik/dokumenter/lokreg_nordjylland2.pdf (del 2)

Thorup, O. 2003: Truede engfugle. Status for bestande og forvaltning i Danmark. – Dansk Ornitologisk Forening.
http://www.dof.dk/sider/images/stories/proj/datsy/dokumenter/forvaltning_engfugle.pdf

Thorup, O. 2004: Status of populations and management of Dunlin *Calidris alpina*, Ruff *Philomachus pugnax* and Black-tailed Godwit *Limosa limosa* in Denmark. – Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift 98: 7-20.
http://www.dof.dk/sider/images/stories/doft/dokumenter/doft_2004_1_2.pdf

Thorup, O. 2005: Forvaltning af engfugle på Harboøre Tange. – Skov- og Naturstyrelsen Vestjylland.
http://www.skovognatur.dk/Natur/Arter/Handlingsplaner/Truede_engfugle/Gennemfoerte_engfugleaktiviteter.htm

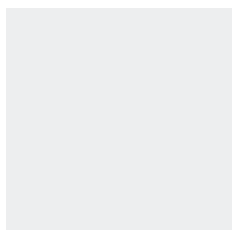
Thorup, O. 2007: Forslag til god forvaltning for engfugle - specielt engryle, brushane og stor kobbersneppe - på Værnengene 2007. – Skov- og Naturstyrelsen Blåvandshuk.

Thorup, O. 2008: Ynglefuglene på Tipperne 2008. – Nyhedsbrev fra DMU.
http://www.dmu.dk/Om_DMU/Afdelinger_organisation/Vildtbiologi_Biodiversitet/VIBINYT/

Vikstrøm, T. 2008: Sidste dans med brushanen? – Fugle og natur 28/4: 8-9.

Teknik- og Miljøforvaltningen